

พิมพ์เป็นที่ระลึก

๑๖๐๐๐

ไทย

หลวงวิจิตรวาทการ

ไทย

พิมพ์เป็นที่ระลึก
อภินิหารมัจฉาพาคร

พิมพ์เป็นที่ระลึก

ในการประชุมข้าหลวงประจำจังหวัด

ทั่วพระราชอาณาจักรสยาม

ประจำปี พ.ศ. ๒๔๗๕

นาฏศิลป์

ไทย

หลวงวิจิตรวาทการ

อธิบดีกรมศิลปากร

พิมพ์เป็นที่ระดึก

ในการประชุมข้าหลวงประจำจังหวัด

ทั่วพระราชอาณาจักรสยาม

ประจำปี พ.ศ. ๒๔๗๕

คำนำ

ในการประชุมข้าหลวงประจำจังหวัด ท้าวพระราชอาณาจักรสยาม เมื่อพ.ศ. ๒๔๓๘ กรมศิลปากรได้พิมพ์ ปาฐกถา เรื่อง การศิลปากร ของหลวงวิจิตรวาทการ แจกเป็นที่ระลึกต้อนรับข้าหลวงประจำจังหวัดใน พ.ศ. นั้น ในการประชุมข้าหลวงประจำจังหวัดท้าวพระราชอาณาจักรสยามใน พ.ศ. นี้ กรมศิลปากรก็ควรจะให้มีหนังสือที่เกี่ยวกับการศิลปากร แจกเป็นที่ระลึกในการต้อนรับเช่นที่เคยมา จึงเลือกเรื่อง นาฏศิลป์ ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการ อธิบดียกรมศิลปากร เรียบเรียง และเคยพิมพ์แจกเป็นครั้งแรก ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยานัฏกานูรักษ์ พิมพ์แจกเป็นที่ระลึก ในการประชุมข้าหลวงประจำจังหวัดใน พ.ศ. นี้ โดยที่กรมศิลปากรเห็นว่า หนังสือเรื่องนี้มีข้อความที่แสดงกิจการและความมุ่งหมายของการศิลปากร ซึ่งอาจเป็นแนวทางเครื่องประกอบความคิดของฝ่ายปกครองได้บ้าง เพราะได้กล่าวข้อความที่เป็นความรู้ทั่วไปในการศิลปากร แม้ผู้ที่มิได้เป็นนักศิลป์โดยตรงก็อาจได้รับความรู้ความเข้าใจ เป็นทางชักจูงให้เกิดความสนใจและมองเห็นคุณค่าของศิลปทั้งหลาย

กรมศิลปากร

นาฏศิลป์

๑. ข้อความทั่วไป

ในเรื่องศิลปกรรมโดยทั่วไป หรือนาฏศิลป์โดยฉพาะนั้น
ความเห็นของคนต่างกันเป็นสองทาง ทางหนึ่งเห็นว่าจำเป็นและ
มีประโยชน์แก่นมนุษย์ อีกทางหนึ่งเห็นว่าไม่มีประโยชน์และไม่
จำเป็น หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ อีกนัยหนึ่งว่า ทางหนึ่งนิยมและยก
ย่อง อีกทางหนึ่งดูหมิ่นหยาบหยาม

ที่กล่าวข้างต้นนั้น เป็นแต่ความเห็นของบุคคล ส่วนทาง
รัฐบาลนั้น ทุกประเทศย่อมใฝ่ใจบำรุงศิลปกรรม ทุกรัฐบาลต้อง
อาศัยศิลปกรรมเป็นอุปกรณ์อันหนึ่ง สำหรับเชิดชูเกียรติแห่ง
ประเทศของตน ประเทศยิ่งเจริญเพียงไร ศิลปกรรมก็ยิ่งได้รับ
ความบำรุงมากขึ้นเพียงนั้น นักศิลปินที่ดีย่อมได้รับเกียรติยศยก
ย่องอย่างสูงจากรัฐบาลนานาประเทศ พะยานหลักฐานในเรื่องนี้
อาจหาได้ทั่วไป

ส่วนทางมหาชนนั้นเล่า มีความจริงอยู่ข้อหนึ่งว่า ผู้ที่มีการ
ศึกษาอย่างสูง อย่างละเอียด ย่อมนิยมศิลป์ แต่ผู้มีการศึกษา
อย่างต่ำ อย่างหยาบ ย่อมดูหมิ่น แต่แม้ผู้ที่ดูหมิ่นศิลปนั้นเอง
ก็ไม่สามารถจะมีชีวิตอยู่โดยปราศจากศิลป์ได้ ยังมีความจำเป็น
ต้องอาศัยศิลป์หรือนักศิลปินอยู่เสมอ

นาฏศิลป์

ที่เป็นดังนี้ อธิบายได้ง่าย คือความนิยมของมนุษย์มีอยู่สองประเภท ประเภทหนึ่งนิยมโดยไม่รู้จัก เมื่อรู้จักลักษณะชัดแจ้งหรือได้รับการศึกษาเพียงพอ ก็กลับหมดความนิยม อีกประเภทหนึ่งคือรู้จักก่อนจึงนิยม เมื่อรู้จักลักษณะดีขึ้น และได้รับการศึกษามากขึ้น ก็นิยมยิ่งขึ้น

ประเภทที่ ๑ ได้แก่ความนิยมในสิ่งที่ทำขึ้นอย่างง่าย ๆ หยาบ ๆ ประเภทที่ ๒ ได้แก่ความนิยมในสิ่งที่สร้างทำขึ้นด้วยความยากลำบาก และใช้ความพิถีพิถะอย่างละเอียด ความนิยมศิลปกรรมอยู่ในประเภทที่ ๒ เพราะศิลปเป็นของละเอียด สุขุม ต้องรู้จักก่อนจึงนิยม เมื่อได้รู้จักและศึกษามากขึ้น ก็นิยมยิ่งขึ้น

ฉะนั้น ในการเขียนหนังสือเรื่องนี้ ข้าพเจ้าจึงจะพยายามชี้แจงให้ผู้อ่านเข้าใจนาฏศิลป์ของไทย ที่เป็นส่วนสำคัญอันหนึ่งในศิลปกรรมของชาติ เพราะนาฏศิลป์เป็นสิ่งที่เชิดหน้าประเทศให้ชนต่างชาติแลเห็นว่าเรามีวัฒนธรรมอันสุขุมมาแต่โบราณกาล ทั้งนี้ข้าพเจ้ามิได้หมายความว่า “นาฏศิลป์” เป็นสำคัญยิ่งกว่าศิลปทั้งหลาย แท้จริงศิลปทุกประเภทมีความสำคัญเท่า ๆ กัน แต่ในหนังสือนี้ข้าพเจ้ามุ่งจะกล่าวถึงนาฏศิลป์ให้พิสดารกว่าเรื่องอื่น ถึงกระนั้น ก่อนที่จะบรรยายถึงนาฏศิลป์โดยเฉพาะ ข้าพเจ้าก็ใคร่จะกล่าวถึงลักษณะของศิลปโดยทั่วไปเสียก่อน

ศิลปคืออะไร

๒. ศิลปคืออะไร

ปัญหาข้อนี้ข้าพเจ้าเคยถูกถามมาหลายครั้ง และข้าพเจ้าตั้งใจจะให้คำตอบอย่างแจ่มชัดในหนังสือเล่มนี้

คำตอบโดยย่อ คือ “ศิลปได้แก่สิ่งซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นในเมื่อธรรมชาติไม่สามารถอำนวยให้”

ทางประวัติศาสตร์ เราทราบกันอยู่แล้วว่า เมื่อมนุษย์ยังเป็นป่าเถื่อน มนุษย์ต้องเป็นทาสของธรรมชาติ ความเป็นอยู่ของมนุษย์ย่อมสุดแต่ธรรมชาติจะอำนวยให้ ธรรมชาติมีแต่ต้นไม้และถ้ำให้อาศัย มนุษย์ก็ต้องอยู่อย่างนั้น อยู่ไม่ได้ก็ตายไป ธรรมชาติมีแต่ของดิบให้กิน ก็ต้องกินไปทั้งดิบๆ พืชผลหมดเข้าที่ใด ก็ต้องพากันอพยพโยกย้ายไปที่อื่น รวมความว่ามนุษย์เป็นทาสของธรรมชาติ ในสมัยที่ยังเป็นป่าเถื่อน มีสภาพไม่ผิดกับสัตว์อื่นๆ

แต่ความจำเป็นบังคับให้มนุษย์ต้องก้าวหน้า และเอาชนะธรรมชาติ ถ้ามนุษย์เอาชนะธรรมชาติไม่ได้ มนุษย์จะต้องตายสาบสูญไปจากโลกก่อนสัตว์อื่นทั้งหลาย เพราะเมื่อคิดดูตามส่วนของร่างกายแล้ว มนุษย์อ่อนแอกว่าสัตว์ทุกชนิด มนุษย์ไม่มีขนยาวพอที่จะป้องกันความหนาว ไม่มีหนังหนาพอที่จะบุกรุกป่าฝ่าหนามไปได้ทุกหนแห่ง ไม่มีเขาหรือเขี้ยวเล็บที่จะป้องกัน

นาฏศิลป์

ตัว มนุษย์จำเป็นต้องแสวงหาเพิ่มเติมเอาเองทั้งนั้น เช่นต้องสร้างที่อยู่ให้ป้องกันสัตว์ร้ายหรือแดดฝน ต้องใช้ความคิดอื่นๆ อีกหลายประการ ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งศิลปกรรมต่างๆ ดังจะได้จำแนกแยกประเภทออกให้เห็นต่อไปข้างหน้า ฉะนั้นศิลปกรรมทั้งหลายจึงไม่ใช่สิ่งที่ทำเล่นๆ อย่างฟุ่มเฟือย หรือมีก็ได้ไม่มีก็ได้ ดังที่คนเป็นอันมากเข้าใจ ศิลปเกิดขึ้นด้วยความจำเป็นของมนุษย์ มนุษย์ต้องใช้ศิลปเพื่อดำรงตนอยู่ในโลก ถ้าหากไม่มีมนุษย์จะสาบสูญไปเสียนานแล้ว

ลาฟองเตน (La Fontaine) ปราชญ์ฝรั่งเศสคนหนึ่งกล่าวว่า “ศิลปคือบุตรแห่งความจำเป็น - Les arts sont les enfants de la nécessité” และอีกคนหนึ่งคือวอลแตร์ (Voltaire) กล่าวว่า “พลเมืองทุกชาติที่ได้รับความอบรมในทางศิลป จะต้องได้รับโทษให้เป็นชาติลึกลับไม่มีใครรู้จัก Tout peuple qui n'a pas cultivé les arts doit être condamné à rester inconnu” คือหมายความว่าต้องเป็นป่าเถื่อนอยู่นั่นเอง

เรามีความเป็นอยู่อย่างคนเท่านั้น ยังไม่พอ เราจะต้องมีความเป็นอยู่อย่างคนที่เจริญแล้ว ซึ่งเรียกว่ามนุษย์ นักปราชญ์แต่โบราณมา ย่อมแยกคนออกเป็นสองประเภท คือคนที่ศักดิ์แต่เป็นคนประเภทหนึ่ง และคนที่เป็นมนุษย์อีกประเภทหนึ่ง คนจะเป็นมนุษย์ได้ ต้องเป็นผู้เจริญ มีสภาพสูงกว่าสัตว์

ความจำเป็นของมนุษย์ในขั้นต้น

ความเจริญของมนุษย์ ก็คือการที่มนุษย์เอาชนะธรรมชาติ มนุษย์ที่เรียกว่าเจริญ คือมนุษย์ที่สามารถสร้างสิ่งจำเป็นแก่ชีวิต ในเมื่อธรรมชาติไม่อำนวยให้ การที่มนุษย์จะสามารถสร้างสิ่ง ซึ่งธรรมชาติไม่สามารถอำนวยให้ได้นั้น มนุษย์ต้องศึกษาอบรม ทางศิลป

เพื่อที่จะให้เข้าใจข้อความที่กล่าวข้างต้นนั้นยิ่งขึ้น ข้าพเจ้า ขออธิบายยกตัวอย่างให้เห็นเป็นเรื่อง ๆ ไป

๓. ความจำเป็นของมนุษย์ในขั้นต้น

ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า มนุษย์เรามีสภาพผิดกับสัตว์ มนุษย์มีความจำเป็นต้องก้าวหน้าไป ถ้ามนุษย์ไม่ก้าวหน้า หรือ ไม่สร้างทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีกว่าที่ธรรมชาติอำนวยให้แล้ว มนุษย์ จะต้องล้มตายสาบสูญไปก่อนสัตว์อื่น

ในขั้นต้น มนุษย์ต้องอาศัยต้นไม้และถ้ำเป็นที่อยู่กำบัง แต่เมื่อสถานเช่นนั้นไม่เป็นเครื่องคุ้มภัยได้เพียงพอ หรือจะหา ถัด ๆ หรือต้นไม้ใหญ่ใบหนาไปทุกแห่งไม่ได้ หรือเกิดโรคภัย ทุพภิกขภัยและภัยอื่น ๆ ให้ต้องโยกย้ายไป ธรรมชาติไม่มีสิ่ง ให้อยู่อาศัยได้โดยสะดวกไปทุกแห่ง มนุษย์ก็ต้องสร้างที่อยู่เอง ในขั้นแรกก็ทำพออาศัยกำบังแดดฝน แต่ลักษณะก้าวหน้าของ

นาฏศิลป์

มนุษย์ทำให้พยายามปรับปรุงให้ดีขึ้นทุกที เป็นศิลปอันแรกที่มนุษย์รู้จักทำขึ้นในโลก เรียกว่า “สถาปัตยกรรม”

มนุษย์มีสภาพที่ต้องอยู่รวมกันเป็นหมวดหมู่ สมกับที่ อริสโตเติล (Aristotle) ปราชญ์กรีกกล่าวว่า มนุษย์เป็นสัตว์เมือง การประชุมคิดต่อร่วมแรงร่วมใจกัน เป็นความจำเป็นที่จะทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ในโลกได้ เมื่อมนุษย์ต้องอยู่รวมกันเป็นหมวดหมู่ ก็ต้องมีอุปกรณ์อันหนึ่งที่จะใช้เป็นเครื่องติดต่อทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน ให้สามารถควบคุมกันได้ อุปกรณ์อันสำคัญในการนี้ก็คือภาษาที่พูดกัน เมื่อมีความจำเป็นน้อย ภาษาที่พูดก็ใช้เพียงเล็กน้อย เมื่อหมู่คณะใหญ่โตขึ้น กิจการมีมากขึ้น ภาษาก็ต้องเจริญขึ้น ธรรมชาติให้มาแต่คำอุทานเปล่งเสียงแสดงอำนาจ หรือความเจ็บปวด หรือความกลัว ความเสียใจ หัวเราะ ร้องไห้ ซึ่งไม่พอกับความจำเป็นที่มนุษย์จะต้องใช้ มนุษย์ต้องสร้างเพิ่มเติมขึ้น ปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น เป็นศิลปอีกอันหนึ่งซึ่งเรียกว่า วาทยศิลป์ หรือที่เรียกไว้ในพระราชบัญญัติราชบัณฑิตยสถานว่า ศิลปการสุนทรพจน์

แต่มนุษย์ไม่สามารถจะไปเที่ยวพูดกันได้ทุกคน ในย่านไกลที่ไม่สามารถจะส่งเสียงไปพูดกันได้ หรือบางเรื่องจะต้องบอกให้รู้กันเสมอไปตลอดกาลนาน ก็จำต้องมีอะไรสักอย่างหนึ่งซึ่งจะใช้แทนเสียงพูด ในเรื่องนี้ธรรมชาติไม่ได้ให้อะไรไว้เลย

สิ่งที่มนุษย์สร้างต่อมา

มนุษย์ต้องสร้างใหม่ที่เดียว คือตัวหนังสือ ซึ่งในชั้นแรกก็ขีดเขียนกันอย่างหยาบ ๆ เช่นเขียนรูปคนเอามือชี้ที่ปากแสดงว่าหมดสระเบี่ยง ขอให้สั่งสระเบี่ยงเพิ่มเติมมา แต่ภาพเหล่านั้นไม่สามารถจะใช้ประโยชน์ได้พอกับความต้องการ มนุษย์จึงต้องคิดประดิษฐ์ตัวหนังสือขึ้นให้พอที่จะใช้แทนคำพูดได้ เมื่อภาษาพูดเจริญขึ้นไป ทางหนังสือก็ต้องเจริญตาม เป็นศิลปอีกอันหนึ่งซึ่งเรียกว่า อักษรศิลป์

เพียงเท่าที่ยกมานี้ ก็จะเห็นได้ว่าศิลปคือความสามารถของมนุษย์ที่ได้สร้างสิ่งซึ่งธรรมชาติไม่ได้ให้ไว้ ปราชญ์ฝรั่งเศสอีกคนหนึ่งชื่อ ลาเมนเนส (Lamennais) กล่าวไว้ว่า “ศิลปเป็นอำนาจของมนุษย์ในการสร้าง เช่นเดียวกับอำนาจของพระเจ้า *L'art est pour l'homme ce qu'est en Dieu la puissance créatrice*”

แต่ยังไม่หมด นอกจาก ๓ ประการที่กล่าวมาข้างต้นนั้นแล้ว มนุษย์ยังมีความจำเป็นต้องสร้างสิ่งอื่น ๆ ต่อมาอีก

๔. สิ่งที่มนุษย์สร้างต่อมา

เมื่อมนุษย์เจริญขึ้น ความจำเป็นที่จะต้องเครื่องใช้สอยก็มากขึ้น สิ่งซึ่งธรรมชาติให้ไว้ไม่เป็นการเพียงพอ แต่ก่อนมนุษย์ใช้แต่ใบไม้ใบโต ๆ ไปตักน้ำมาไว้ใช้ ต่อมารู้จักเอาดินบน

นาฏศิลป์

ตากแดดให้แห้งสำหรับเก็บอาหารและน้ำ ภายหลังต้องการ
น้ำร้อน เอาภาชนะดินปั้นขึ้นขึ้นตั้งไฟ ความร้อนทำให้ดินสุก
และแข็ง เกิดความรู้ในการทำเครื่องภาชนะดินเผา เมื่อลัทธิ
ศาสนาเกิดขึ้น ความคิดของมนุษย์ยังออกออกไปถึงการทำรูปไว้บูชา
ต่อมาเกิดความกตัญญูรู้คุณบรรพบุรุษ อยากจะได้เห็นอยู่เสมอ ๆ
แต่ธรรมชาติไม่อำนวยให้มนุษย์ตามปกติมีชีวิตอยู่ในโลกเกินกว่า
๑๐๐ ปี มนุษย์ต้องสร้างขึ้นโดยวิธีปั้นรูปไว้ เป็นศิลปอีกอันหนึ่ง
เรียกว่า การช่างปั้น ปราชญ์ฝรั่งเสสอีกคนหนึ่ง คือ เลอบรัง
(Lebrun) กล่าวว่า “ศิลปทำให้หินอ่อนและโลหะมีลมหายใจ
ขึ้น Art fait respirer ces marbles, ces métaux”.

เนื่องจากที่มนุษย์มีสภาพและนิสัยสูงกว่าสัตว์ มนุษย์
ย่อมต้องการได้เห็นสิ่งที่ผลิตเพเลินเจริญตา มนุษย์มีปกติชอบ
ความงามของธรรมชาติ ชอบเห็นภูมิภาพที่เขียวสด ชอบดอกไม้
ที่บานขึ้นและฝูงนกนานาพรรณ ชอบเห็นท้องฟ้าที่เป็นสีสรร
ในยามอรุณและสนธยา แต่สิ่งเหล่านั้นธรรมชาติไม่สามารถจะหา
ไว้ให้ทุกหนทุกแห่ง ชาวกรุงเทพ ฯ ไม่สามารถจะเห็นภูเขา
งาม ๆ ทางภาคเหนือ หรือฝั่งทะเลงาม ๆ ทางภาคใต้ได้ทุกวัน
ชาวชนบทในย่านไกลไม่สามารถจะเห็นปราสาทราชวังในพระมหา
นครได้เสมอ และไม่สามารถจะท่องเที่ยวไปดูได้ทุก ๆ ครั้งที่
ต้องการ เรื่องราวบางเรื่องควรจะให้มนุษย์ในชั้นหลัง ๆ ได้เห็น

สิ่งที่มนุษย์สร้างต่อมา

ภาพความเป็นไป แต่ธรรมชาติไม่สามารถจะอำนวยให้ได้ มนุษย์ก็ต้องสร้างเอาเองโดยวิธีวาดเขียนภาพเหล่านั้นไว้ เป็นศิลปอีกอันหนึ่งเรียกว่า จิตรกรรม

นอกจากความจำเป็นดังได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีสิ่งสำคัญที่มนุษย์จะต้องรับอารมณ์ภายนอกอีก คือ เริ่มต้นแต่มันสมองของมนุษย์รู้จักทำงาน มนุษย์ก็เริ่มมีความต้องการจะได้เห็นสิ่งที่เจริญตาและฟังสิ่งที่เจริญหู เพราะทั้งสองอย่างเป็นยากำลั่งของมันสมอง ในขั้นต้นเมื่อมนุษย์มีสภาพอย่างสัตว์ ไม่ต้องการไขมันมันสมองเลย มนุษย์ก็ไม่ต้องการสิ่งเหล่านี้ แต่เมื่อมนุษย์มีความจำเป็นต้องไขมันมันสมอง ก็เกิดความจำเป็นที่ต้องดูและฟังสิ่งที่เปลือยเปลือย ในเรื่องดู ข้าพเจ้าจะได้กล่าวต่อไปในตอนที่ว่าด้วยนาฏศิลป์ แต่ในเรื่องฟัง ข้าพเจ้าจะกล่าวโดยย่อ ให้เสร็จไปในที่นี้ ในขั้นแรกมนุษย์ชอบฟังเสียงนกร้องซึ่งมีหลายเสียง ฟังเสียงต้นไม้เสียงสัตว์กัน ฟังเสียงลมซึ่งพัดมาต้องต้นไม้ทำให้เกิดเสียง แต่เสียงเหล่านั้นแม้จะทำความไพเราะในขั้นแรก ก็เป็นที่เบื่อหน่ายในตอนหลัง เพราะไม่มีเสียงมากพอหรือเป็นระเบียบพอที่จะให้เกิดความไพเราะได้ทั่วๆ ไป มนุษย์จึงต้องสร้างเครื่องมือที่จะทำให้เกิดเสียงต่างๆ ได้ตามความต้องการ และคิดเรียบเรียงเสียงเหล่านั้นขึ้นเป็นบทเพลงอันไพเราะ ทั้งใช้เสียงของมนุษย์เองเข้าช่วยด้วย นับเป็นศิลปอีกอันหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า

นาฏศิลป์

ดุริยางคศิลป์

ตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นคำอธิบายโดยย่อๆ ถึงลักษณะของศิลปกรรมต่างๆ ที่จำแนกไว้ในพระราชบัญญัติราชบัณฑิตยสถานคือ สถาปัตยกรรม, วาทยกรรม, อักษรศิลป์, การช่างปั้น, จิตรกรรม (ช่างเขียน) และ ดุริยางคศิลป์ ตัวไปนี้ข้าพเจ้าจะได้พูดถึง “นาฏศิลป์” อันเป็นความมุ่งหมายของหนังสือเล่มนี้ต่อไป

๕. นาฏศิลป์

นาฏศิลป์ ได้แก่การพ้องรำ ก่อนที่จะถึงคำอธิบายของข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้าขอขอรธาคำอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มาให้ท่านผู้อ่านได้อ่านดูก่อนดังที่ได้คัดจากหนังสือตำราพ้องรำ หน้า (๑) ถึง (๓) มาไว้ต่อไปนี้

“การพ้องรำย่อมเป็นประเพณีมีในเหล่านมนุษย์ทุกชาติทุกภาษา ไม่เลือกว่าจะอยู่ณประเทศถิ่นสถานที่ใดในพิภพนี้ คงมีวิธีพ้องรำตามวิสัยชาติของคนด้วยกันทั้งนั้น อย่างว่าแต่มนุษย์เลยถึงแม้สัตว์เร่จรดาก็มีวิธีพ้องรำ ข้อนนี้จะพึงสังเกตเห็นได้โดยง่าย ดังเช่นสุนัขและไก่กาเป็นต้น เวลาใดสพอารมณ์ของมันเข้า มันก็เต้นโลดกรัดกรายทำกิริยาท่าทางได้ต่างๆ ก็คือการพ้องรำตามวิสัยสัตว์นั่นเอง ปราชญ์ผู้คิดค้นหามูลเหตุแห่งการพ้องรำ

นาฏศิลป์

จึงลงเนื้อเห็นเป็นยุติว่า การพ้อนรำนั้นมูลรากเกิดแต่วิสัยสัตว์เมื่อ เวทนาเสวยอารมณ์จะเป็นสุขเวทนาก็ตาม หรือทุกข์เวทนาก็ตาม ถ้าเสวยอารมณ์แรงกล้าไม่กลั้นไว้ได้ ก็เล่นออกมาเป็นกิริยาให้ปรากฏ ยกเป็นนิทศนอุทธารณ์ดังเช่นธรรมดาธารก เวลาอารมณ์ เสวยสุขเวทนาก็เต้นแรงเต้นแฉ่งสนุกสนาน ถ้าอารมณ์เสวยทุกข์ เวทนาก็ดั้นโดยโหยไห้ แสดงกิริยาปรากฏออกให้รู้ว่าอารมณ์เป็น อย่างไร ยิ่งเติบโตใหญ่รู้เดียงสาขึ้นเพียงไร กิริยาที่อารมณ์เล่น ออกมาก็ยิ่งมากมายหลายอย่างออกไป จนถึงกิริยาที่แสดงความ กำหนดยินดีมีในกามารมณ์ และกิริยาซึ่งแสดงความอาฆาตโกรธ แค้นเป็นต้น กิริยาอันเกิดแต่เวทนาเสวยอารมณ์นี้ นับเป็น ขั้นต้นของการพ้อนรำ”

“ต่อมาอีกขั้นหนึ่ง เกิดแต่คนทั้งหลายรู้ความหมายของ กิริยาต่าง ๆ เช่นกล่าวมา ก็ใช้กิริยาเหล่านั้นเช่นภาษาอันหนึ่ง เมื่อ ประสงค์จะแสดงให้ปรากฏแก่ผู้อื่น โดยจริงใจที่ดี หรือโดย มายาเช่นในเวลาเล่นหัวก็ดี ว่าตนมีอารมณ์อย่างไร ก็แสดง กิริยาอันเป็นเครื่องหมายอารมณ์อย่างนั้น เป็นต้นว่าถ้าจะแสดง ความเสนาหา ก็ทำกิริยาข้มเข้มกรีดกราย จะแสดงความรื่นเริง บรรเทิงใจก็ขบร้องพ้อนรำ จะขู่ให้ผู้อื่นกลัวก็ทำหน้าตาถมึงทึง และโอดต้นคุกคาม จึงเกิดแบบแผนท่าทางที่แสดงอารมณ์ต่าง ๆ อันเป็นต้นของกระบวนการพ้อนรำขึ้นด้วยประการฉะนี้ นับเป็นขั้น

ที่สอง”

“ต่อมาอีกขั้นหนึ่ง เกิดแต่มีความฉลาดเลือกเอากิจที่ทำทางซึ่งแสดงอารมณ์ต่าง ๆ นั้น มาเรียบเรียงสอดคล้องติดต่อกันเป็นกระบวนการพ้องทำให้เห็นงาม ก็ต้องตาติดใจคน จึงเกิดมีกระบวนการพ้องขึ้น นับเป็นขั้นที่สาม ความเชื่อกล่าวมานี้เป็นสามัญแก่นมนุษย์ทั้งปวงทั่วทุกชาติทุกภาษา จึงเกิดมีประเพณีการพ้องรำตามกระบวนการ ซึ่งพวกของตคนเห็นว่างามด้วยกันทุกประเทศ”

“อันประเพณีการพ้องรำจะเป็นแต่สำหรับฝึกหัดพวกที่ประกอบการเล่นซึ่งพัวด้วยรำเต้น เช่นโจนละครเท่านั้นหาไม่ได้ แต่เดิมมาย่อมเป็นประเพณีสำหรับบุคคลทุกชั้นบรรดาศักดิ์ และมีทำใช้ไปจนถึงการบูชาและการพิธีต่าง ๆ หลายอย่าง จะยกตัวอย่างแต่ประเพณีการพ้องรำที่มีมาในสยามประเทศของเรา ดังเช่นในตำราคชศาสตร์ ซึ่งนับถือว่าเป็นวิชาชั้นสูงสำหรับการณรงค์สงครามแต่โบราณ ใครหัดขี่ช้างชนก็ต้องหัดพ้องรำให้เป็นสง่าราศีด้วย แม้พระเจ้าแผ่นดินก็ต้องทรงฝึกหัด มีตัวอย่างมาจนในรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงศึกษาวิชาคชศาสตร์ต่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์ ก็ได้ทรงหัดพ้องรำ ได้ยินว่าเคยทรงรำพระแสงขอบนคอช้างพระที่นั่ง เป็นพุทธบูชาเมื่อครั้งเสด็จ

นาฏศิลป์

พระพุทธรูปตามโบราณราชประเพณี เมื่อบวช พ.ศ. ๒๔๑๕ การพ้อนรำในกระบวนยุทธอย่างอื่น เช่น เตีกระบี่กระบองก็เป็นวิชาที่เจ้านายต้องทรงฝึกหัดมาแต่ก่อน ส่วนกระบวนพ้อนรำในการพิธี ยังมีตัวอย่างทางหัวเมืองมณฑลภาคพายัพ ถ้าเวลามิงานทำบุญให้ทานเป็นการใหญ่ ก็เป็นประเพณีที่เจ้านายตั้งแต่เจ้าผู้ครองนครลงมาที่จะพ้อนรำ เป็นการแสดงโสมนัสศรัทธาในบุญทาน เจ้านายฝ่ายผู้หญิงก็ยอมหัดพ้อนรำ และมีเวลาที่จะหัดพ้อนรำในการพิธีบางอย่างจนทุกวันนี้ ประเพณีต่างๆ ดังกล่าวมา ส่อให้เห็นว่าแต่โบราณย่อมถือว่าการพ้อนรำเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษา ซึ่งสมควรจะฝึกหัดเป็นสามัญทั่วทุกชั้นบรรดาศักดิ์สืบมา”

“การที่ฝึกหัดคนแต่บางจำพวกให้พ้อนรำ ดังเช่นเล่นระบำหรือรำละครนั้น คงเกิดแต่ประสงค์จะใคร่ดูกระบวนพ้อนรำ ว่าจะงามได้ถึงที่สุดได้เพียงไร จึงเลือกสรรคนแต่บางเหล่าฝึกฝนให้ชำนาญชาญเฉาะการพ้อนรำ สำหรับแสดงแก่คนทั้งหลาย ให้เห็นว่าการพ้อนรำอาจจะงามได้ถึงเพียงนั้น เมื่อสามารถฝึกหัดได้สมประสงค์ก็เป็นที่ต้องตาติดใจคนทั้งหลาย จึงเกิดมีนักรำขึ้นเป็นพวกหนึ่งต่างหาก แต่ที่จริงวิชาพ้อนรำก็มาแต่แบบแผนอันเดียวกับที่เป็นสามัญแก่คนทั้งหลายทุกชั้นบรรดาศักดิ์นั้นเอง”

ข้อ ความในพระนิพนธ์ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ยังมีมากกว่านี้ แต่ข้าพเจ้าขมกนเพียงเล็กน้อย

นาฏศิลป์

๖. ในต่างประเทศ

ข้อความในอรรถาธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ยกมาข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นว่าในเมืองไทยเราแต่ดึกดำบรรพ์มา การฟ้อนรำเป็นกิจกรรมดาของคนทั่วไป ไม่ใช่เป็นแต่งานของผู้มีอาชีพในทางนี้ และการฟ้อนรำเป็นศาสนกิจพิธีที่ใช้ในทางศาสนา

ในต่างประเทศก็เช่นเดียวกัน การฟ้อนรำหรือที่เราเรียกกันโดยมากกว่าเต้นรำ เป็นกิจกรรมดาของคนทุกคนตั้งแต่ต้นประวัติการณ์มาถึงบัดนี้ นักประพันธ์ฝรั่งเศสคนหนึ่งชื่อบัลซัค (Balzac) กล่าวว่า การเต้นรำเป็นวิชาหนึ่งแห่งความเป็นอยู่—*La danse est d'une manière d'être*” หมายความว่า การเต้นรำหรือฟ้อนรำเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ทีเดียว.

ชาติโบราณทุกชาติได้ออกจากจะถือการเต้นรำ หรือฟ้อนรำเป็นของประจำชีวิตของคนทุกคนแล้ว ยังถือว่าการฟ้อนรำเป็นพิธีการทางศาสนา เช่นเดียวกับเรา เริ่มแต่อียิปต์ ฮิบรู กรีก โรมัน ตลอดมา ชาวกรีกถือว่าวิชารำเป็นความรู้เบื้องต้นของวิชาทหาร ชาวโรมันได้ตั้งโรงเรียนนาฏศิลป์ขึ้นตั้งแต่ ๒๐๐ ปี ก่อนพุทธกาล มีการรำบางชนิดซึ่งชาวโรมันถือเป็นเครื่องหมายแห่งชาติของเขา ถึงกับมีกฎหมายสงวนสิทธิ์การรำบางชนิดไว้ว่า ต้องเป็นพลเมืองโรมันแท้จึงจะทำได้.

ในต่างประเทศ

ในประเทศอินเดียเกือบจะสำคัญยิ่งกว่าที่ใด ๆ เพราะการ
พ็อนรำของอินเดียมีตำราฝึกสอนมาแต่โบราณกาล เรียกชื่อว่า
“นาฏศาสตร์” และมีตำนานเล่าว่า ในกาลครั้งหนึ่งมีฤๅษีตั้ง
อาศรมอยู่กับภรรยาในป่าตารกะ ต่อมาฤๅษีพวกนั้นประพฤติด
อนาจารฝ่าฝืนเทวบัญญัติ พระอิศวรจึงชวนพระนารายณ์ลงมา
ทรมานฤๅษีพวกนั้น เมื่อปราบฤๅษีสันฤทธานแล้ว พระอิศวรก็ทรง
พ็อนรำ ขณะนั้นมีนางยักษีคนหนึ่งชื่อมยุระกะละ (หรืออสุรมลาค
ณี) เข้ามาช่วยพวกฤๅษี พระอิศวรเอาพระบาทข้างหนึ่งเหยียบ
ยักษีไว้ แล้วก็ทรงพ็อนรำต่อไปจนหมดเพลง รูปพระอิศวร
เหยียบนางยักษีแล้วพ็อนรำ ยังมีอยู่ในพิพิทธภัณฑ์สถานของเรา
ในเวลานี้ ซึ่งเรียกกันว่าพระนาฏราช.

มาถึงสมัยกลาง การพ็อนรำหรือเต้นรำในยุโรปกลายเป็นสิ่ง
สำคัญยิ่งขึ้นทุกที กัปตันคุก (Captain Cook) นักเดินเรือผู้มีชื่อ
เลื่องของอังกฤษ ที่ค้นคว้าหาดินแดนให้อังกฤษได้มากหลายใน
พ.ศ. ๒๒๐๐ นั้น ถือว่าการเต้นรำเป็นกิจที่นักเดินเรือทางทะเลจะ
ละเว้นมิได้ ทุกครั้งที่มีโอกาส กัปตันคุกได้ให้คนเรือเต้นรำโดย
ใช้ไวโอลินเป็นดนตรีประกอบ ทางประเทศฝรั่งเศสได้ทราบ
และเห็นเป็นตัวอย่างอันดีก็ได้เอาวิธีของกัปตันคุกมาใช้บ้าง ใน
พ.ศ. ๒๒๓๑ รัฐบาลฝรั่งเศสได้ออกกฎหมายบังคับให้สอนวิชา
เต้นรำในโรงทหารทั่วประเทศฝรั่งเศส เพราะว่ามันนอกจากจะช่วย

นาฏศิลป์

ในการบำรุงร่างกายแล้ว ยังเป็นเครื่องบำรุงกำลังใจให้แจ่มใสร่า
เริงอยู่เสมอด้วย

ในประเทศอื่นๆ นอกจากที่กล่าวมาแล้วนั้น ต่างประเทศ
ต่างมีการรำประกอบด้วยลักษณะพิเศษเป็นของตนเองชาติของ
ตนๆ เช่นสเปนญมีวิธีเต้นรำซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่นิยมของโลก รัส
เซียมีการเต้นรำชนิดพิเศษของเขาซึ่งไม่มีชาติอื่นเหมือน และ
ควรกล่าวไว้ในที่นี้ด้วยว่า ทหารคอสแซกซึ่งเป็นทหารสำคัญที่สุด
ของรัสเซียในครั้งกระโน้น มีข้อบังคับว่าต้องหัดเต้นรำด้วย ใน
เยอรมนีมีวอลซ์เป็นเพลงเต้นรำสำหรับชาติ ซึ่งแพร่หลายและ
นิยมออกไปในหมู่ชนชาติอื่น ๆ ในประเทศญี่ปุ่นมีเพลงรำประจำ
เมืองใหญ่ๆ ซึ่งคนทั่วไปหัดรำเป็นนันทเรียน ทุกๆ ชาติต่างถือว่า
การเต้นรำเป็นกิจปกติของคนทั่วไปไม่เฉพาะแต่ผู้มีอาชีพ ถ้าจะ
กล่าวถึงเรื่องนี้ให้พิสดารก็จะต้องเป็นหนังสืออีกเล่มหนึ่งต่างหาก

๗. ความหมายของนาฏศิลป์

ในตอนที่ ๕ ข้าพเจ้าได้ยกอธิบายของสมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ขึ้นมาให้ผู้อ่านเห็นว่าการ
พ้องรำเป็นจารีตประจำตัวมนุษย์ และในตอนที่ ๖ ข้าพเจ้าได้ยก
เอาความเป็นไปในนานาประเทศมาบรรยายให้เห็นว่านาฏศิลป์เป็น

ความหมายของนาฏศิลป์

ปกติการของคนทั่วไป ในตอนนั้นข้าพเจ้าจะกล่าวถึงเหตุผลและความหมายของนาฏศิลป์ให้พิสดารอีกสักหน่อย

นาฏศิลป์นั้น กล่าวอย่างกว้างมีอยู่ ๒ ชนิด คือ การแสดงเรื่อง เช่นละคร ชนิดหนึ่ง และการแสดงบทพ้องรำ หรือที่เรียกว่า ระบำ อีกชนิดหนึ่ง

การแสดงเป็นเรื่องเช่นละครนั้น ความมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่จะให้ผู้ดูได้เห็นความเป็นไปในชีวิตของมนุษย์ ที่ได้เกิดขึ้นจริง ๆ ในโลก หรือที่เข้าใจกันว่าอาจจะได้เป็นมาแล้วในอดีต หรืออาจจะเกิดขึ้นในอนาคต หรือมุ่งหมายจะสอนคติธรรมอย่างหนึ่งอย่างใด โดยวิธีบุคลลาธิฐาน นาฏศิลป์กับจิตตวิทยาเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกัน ดวงจิตต์และมันสมองของมนุษย์ย่อมต้องการอาหารสองอย่าง อย่างหนึ่งคือความรู้ และอีกอย่างหนึ่งคือยารักษา

ในประการต้นนั้น ความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปในชีวิตมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญมาก ผู้ที่เคยประสบเหตุการณ์ของโลกมาก ๆ ย่อมเป็นผู้ฉลาดมีความชำนาญในชีวิต แต่อายุของมนุษย์เราสั้น เหตุการณ์ในโลกมีมากมาย เราจะคอยให้เหตุการณ์เกิดขึ้นจนได้พบเห็นเองทุกอย่างไป บางทีในชั่วชีวิตของเราจะไม่ได้เห็นก็เรื่อง นาฏศิลป์ได้แก้ความบกพร่องในข้อนี้ โดยใช้วิธีสมมติผู้แสดงเป็นตัวจริงในเรื่อง และแสดงให้ผู้ดูเห็นและเข้าใจเหตุการณ์อันสืบเนื่องกันมายืดยาวได้ในช่วงเวลาเล็กน้อย อาจมีข้อท้วง

นาฏศิลป์

ว่า นั่นเป็นการสมมติ ไม่ใช่ของจริง นั่นเป็นละคร ไม่ใช่เรื่องเกิดขึ้นจริง ๆ ข้าพเจ้าขอตอบว่าทุกอย่างในโลกนี้ล้วนเป็นการสมมติ โลกทั้งโลกคือเวทีละคร มนุษย์ทุกคนคือตัวละคร แต่บทบาทของมนุษย์โดยปกตินั้นเฉื่อยช้า ไม่ทันกับเวลาที่ล่วงไปโดยรวดเร็ว ไม่ทันที่จะให้ความรู้ความเข้าใจแก่มนุษย์ได้เพียงพอ พอมนุษย์จะเริ่มรู้จักชีวิตรู้จักโลกบ้างเล็กน้อยก็หมดอายุกาลเสียแล้ว นาฏศิลป์จึงต้องเข้าช่วย โดยกลั่นเรื่องราวให้เหลือแต่ส่วนสำคัญแล้วนำมาแสดงให้เห็นให้เข้าใจได้ทันที นักปราชญ์และนักประวัติศาสตร์ของฝรั่งเศสคนหนึ่งชื่อ เทน (Taine) กล่าวว่า “ธรรมชาติกระจายความงามไว้ และศิลป์นำมารวบรวมกันเข้า — La nature delaye la beauté, l'art la concentre ” ถ้ามิได้อาศัยนาฏศิลป์เข้าช่วยในเรื่องนี้ มนุษย์จะไม่มีความรู้ในชีวิตไปแค่นั้นเลย

อาจมีข้อท้วงว่า ถ้ามุ่งหมายจะให้รู้จักชีวิตและความเป็นไปของโลกจริง ๆ แล้วทำไมไม่เล่าให้ฟังด้วยวาจา ทำไมไม่เขียนหนังสือให้อ่าน ทำไมจะต้องแสดงละคร ข้าพเจ้าขอตอบว่า คนโบราณได้เคยลองกันมาแล้ว โซเมอร์ของกรีกเคยไปว่ากลอนเป็นนิทานให้คนฟัง แต่ภายหลังเปรีศรีสก็ต้องบำรุงการละครเพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป ในเมืองเราเคยเริ่มต้นด้วยการเล่านิยายภายหลังก็ต้องเอาศิลป์เข้าช่วยด้วย ด้วยวิธีเช่นเสภา ต่อมาเห็น

ความหมายของนาฏศิลป์

ว่าได้ประโยชน์ไม่พอก็ต้องเอาคนเข้ามาช่วยแสดง กลายเป็น
เสภาว่า แล้วก็ต้องกลายเป็นละคร ก็ต้องเอาคนออกมา
แสดงจริง ๆ ที่เป็นดังนี้ก็เพราะว่าเป็นไปในชีวิตมนุษย์
เป็นเรื่องของคน จะแสดงด้วยวิธีอื่นสักเท่าใดก็สู้แสดงด้วย
คนจริง ๆ ไม่ได้ เพราะทำความเข้าใจให้ซาบซึ้งและฝังแน่นอยู่ใน
ความจำดีกว่ากัน

ในการสอนคติธรรมนั้นเล่า วิธีสอนแต่เริ่มแรกก็ใช้ธรรมา
ธิฐาน คือสอนแต่คติธรรมโดยจะเพาะ ต่อมาเมื่อรู้สึกกันว่าวิธี
สอนเท่านั้นไม่เพียงพอก็ต้องหันเข้าหาบุคคลาธิฐาน มีการเล่า
นิทานชาดกและเรื่องต่าง ๆ ดังที่พระพุทธเจ้าเองก็โปรดใช้วิธีนี้
มาถึงสมัยปัจจุบันได้ค้นพบกันว่า ถ้าจะให้เข้าใจคำสอนจริง ๆ
และให้รับคำสอนกันโดยไม่เบื่อหน่าย ต้องใช้ศิลปกรรมเข้า
ช่วย และการแสดงละครก็เป็นวิธีหนึ่งซึ่งจะสอนคติธรรมโดย
บุคคลาธิฐาน

ในเรื่องยารักขานี้ นักจิตวิทยาเยอรมทราบดี ว่าดวงจิตต์
และมันสมองของมนุษย์ย่อมต้องการยาที่มีสรรพคุณต่าง ๆ ร้อน
บ้าง เย็นบ้าง อ่อนบ้าง แรงบ้าง สุดแต่ลักษณะของโรค เช่น
เดียวกับร่างกาย นาฏศิลป์ได้เตรียมยาไว้ให้ทุกคน ในยาม
ที่มนุษย์โศกเศร้า นาฏศิลป์ก็มีเรื่องเบิกบานบันเทิงใจไว้อย่าง
ในยามที่มนุษย์ท้อแท้กลัวภัยใจขาด ก็มีเรื่องแสดงความสามารถ

นาฏศิลป์

กล้าหาญผจญภัยไว้ให้ดู, ในยามที่มนุษย์หัวใจหดหู่หมดมานะ นาฏศิลป์ก็มีเรื่องแสดงบทบาทในทางวิริยะกล้าแข็ง, ในยามที่มนุษย์หลงตะเลิงอย่างแรงจนเกินควร นาฏศิลป์ก็มีเรื่องเศร้าโศกโหยหวนให้ดูสำหรับยับยั้งใจ ในยามที่มนุษย์เหนื่อยหน่ายเห็นโลกเป็นที่น่าเบื่อ นาฏศิลป์ก็สามารถแสดงให้เห็นความงามของธรรมชาติอันสะพรั่งพร้อมไปด้วยสิ่งที่น่ารื่นรมย์ ฯลฯ แพทย์ศาสตร์มีเครื่องรักษาโรคทางกายฉนั้นใด นาฏศิลป์ก็มีเครื่องรักษาโรคทางใจฉนั้น

ข้อสำคัญนั้นคือ มนุษย์เราผิดกับเครื่องจักร เครื่องจักรเมื่อเปิดเครื่องมันก็เดินไป ปิดเครื่องเมื่อไรมันก็หยุด เครื่องจักรข่มอมอยู่ในบัญชาของมนุษย์ เพราะมันไม่มีมันสมองอยู่ในตัว และไม่ต้องการอาหารอย่างอื่นนอกจากน้ำมัน แต่มนุษย์เราทั้งทางกายและทางใจ ข่มต้องการอาหารและความเปลี่ยนแปลง มนุษย์ต้องการมีสิ่งที่ผลิตเพลนประกอบไปกับงาน จะเกณฑ์ให้มนุษย์ทำงานโดยไม่มีเครื่องเพลนใจเลยนั้น เป็นไปไม่ได้ ฉะนั้นนาฏศิลป์จึงเป็นของจำเป็นอันหนึ่งสำหรับชีวิตมนุษย์.

๘. ประวัตินาฏศิลป์ของไทย

เป็นการแน่นอนว่านาฏศิลป์ของไทยเราที่เป็นแบบแผนอยู่

ประวัตินาฏศิลป์ของไทย

ในเวลานี้ เราได้แบบมาจากอินเดีย แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าชาติไทยแต่กาลดึกดำบรรพ์มาจะไม่รู้จักนาฏศิลป์ แท้จริงไทยเรานาฏศิลป์เป็นพื้นเดิมมานาน และเราก็นับเคยกับศิลป์อันนี้มาก่อนที่เราจะได้รู้จักกับอินเดีย ในจำพวกพ้องรำต่าง ๆ เช่น รำซุม, รำแม่ศรี, รำเพลงเกี่ยวข้าว และพ้องต่าง ๆ ของไทยทั้งภาคเหนือและภาคอีสานนั้น เป็นแบบรำของไทยเราดังแต่โบราณกาล ซึ่งควรจะกล่าวได้ว่าเป็นของไทยแท้

ส่วนบทเรียนที่เราได้มาจากอินเดียนั้น เข้าใจว่าเราได้มาในตอนสมัยกรุงศรีอยุธยาเอง ในสมัยสุโขทัย เราก็คงยังไม่ได้เรียนแบบนาฏศิลป์ของอินเดีย เพราะตำรานาฏศิลป์ของอินเดียฉบับที่เราเอาแบบอย่างมาก็ดูเหมือนจะเพิ่งทำให้บริบูรณ์ในตอน พ. ศ. ๑๘๐๐ เนื่องจากที่นิยายเล่าต่อจากเรื่องพระอิศวรพ้องรำปราบฤๅษีดังที่เล่ามาข้างต้นนั้น ว่าในกาลต่อมาพระยานันทนาคราชซึ่งได้ตามเสด็จพระอิศวรไปปราบฤๅษี เกิดความปรารถนาอยากได้เห็นพระอิศวรพ้องรำอีก จึงตั้งตะบะกิจพิธีจนพระอิศวรเสด็จลงมาพ้องรำให้ดูในมนุษยโลก และถือกันว่าในครั้งนั้นพระอิศวรเสด็จลงมาพ้องรำที่เมืองจันทน์พรมซึ่งบัดนี้อยู่ในมณฑลมหัทรฐ อินเดียภาคใต้ มาถึงตอน พ. ศ. ๑๘๐๐ ชาวอินเดียได้สร้างเทวสถานขึ้นที่เมืองจันทน์พรม บันรูปพระอิศวรพ้องรำไว้เป็นท่าต่าง ๆ ครบ ๑๐๘ ท่า จึงได้เกิดมีตำราแพร่

นาฏศิลป์

หลายเข้ามาถึงเมืองเราโดยพวกพราหมณ์นำมาสอน

นาฏศิลป์ของเราเริ่มด้วยระบำก่อน เป็นการเต้นของพลเมือง เช่นรำซุข, รำแม่ศรี และเพื่อนต่างๆ ซึ่งรำผสมกับเสียงร้อง ต่อมาเมื่อครูบางศิลปะเจริญขึ้น แทนที่จะฟังดนตรีและฟังเสียงร้องเท่านั้น ก็เกิดมีการจับระบำเข้ากับเครื่องดุริยางค์ มีคนขับลำนำ แต่มิได้เล่นเป็นเรื่องอะไร

ในสมัยต่อมาเกิดนิยมการละเล่นนิทาน ในชั้นแรกก็พูดเล่ากันอย่างธรรมดา ต่อมาแต่งบทเล่าให้เป็นกลอน อ่านให้ไพเราะน่าฟัง จึงเป็นศิลป์อีกอันหนึ่งซึ่งเรียกว่า ขับเสภา ภายหลังรู้สีกกันว่าฟังแต่เสียงไม้เพียงพอก็เอาคนมารำมาแสดงให้เข้ากับเพลงขับ กลายเป็นเสภารำ ซึ่งให้กำเนิดแก่ละครในกาลต่อมา

การแสดงละครเป็นที่นิยมแพร่หลายขึ้นในสมัยต้นๆ แห่งกรุงศรีอยุธยา ละครในครั้งกระนั้น มีผู้แสดงเพียง ๓ คน คือ นายโรง หรือพระคนหนึ่ง นางคนหนึ่ง และจำเริญ หรือตลกอีกคนหนึ่ง ตัวจำเริญหรือตลกนั้น นอกจากจะใช้แสดงความขบขันแล้ว ยังต้องใช้ทำบทอื่นๆ เช่น เป็น ฤๅษี เป็นยักษ์ เป็นม้า เป็นนก เป็นอะไรก็ได้ทุกอย่าง ในสมัยศรีอยุธยา มีละครที่เก่งคนหนึ่งชื่อขุนศรีทรา ได้นำเอาแบบแผนละครกรุงศรีอยุธยาลงไปสอนให้ชาวนครศรีธรรมราช วิชาอันนี้ได้แพร่หลายไปทางบักย์ใต้ เรื่องที่เล่นกันได้ก็เฉพาะเรื่องที่ไม่ต้องแสดงเกิน ๓ คน

ประวัตินาฏของศิลป์ไทย

ในเวลาเดียวกัน เช่นเรื่องพระรถเสน และเรื่องนางมโนhra ในบรรดาสองเรื่องนั้น จะเป็นด้วยความ ถนัดของละคร หรือความนิยมของผู้ดูก็ตาม เรื่องนางมโนhraเป็นเรื่องที่ได้แสดงมากกว่าเรื่องพระรถเสน ละครแบบกรุงศรีอยุธยาที่ขุนศรีศัทรานำไปสอนทางภาคใต้ จึงได้นำมาที่สามัญชนเรียกว่า “มโนhra” ซึ่งต่อมาตัวอักษรหลุดหายไปบ้าง คงเหลือแต่คำว่า “โนรา” ดังที่เรียกกันอยู่ในบัดนี้

โดยมากในเวลานี้ เราเข้าใจว่า “โนรา” เป็นแบบแผนของละครบักซ์ได้ แต่ความจริงโนราเป็นแบบแผนของละครกรุงศรีอยุธยาแท้ๆ ในสมัยต่อมาการละครทางกรุงศรีอยุธยาได้ก้าวหน้าเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ทางบักซ์ได้คงแสดงตามแบบเดิมอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ ฉะนั้นถ้าเราใคร่จะดูละครอันเป็นแบบกรุงศรีอยุธยาในสมัยต้นๆ อย่างแท้จริงก็ต้องดูโนรา ส่วนทางกรุงศรีอยุธยาการแสดงละครได้เปลี่ยนผิดจากแบบเก่าไปไกล จนเมื่อตอนปลายสมัยที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้น ชาวกรุงศรีอยุธยา ลืมแบบแผนละครเดิมเสียหมดแล้ว ครั้นเมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ได้เมืองนครศรีธรรมราช กวาดเอาครอบครัวชาวนครเข้ามา จึงได้ละครโนรากลั้มาเล่นในภาคกลางนี้ใหม่ เรียกชื่อกันว่า “โนราชาตรี” หรือ “ชาตรี” เฉยๆ กลายเป็นละครอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “ละครชาตรี” ต่อมาถึงรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

มีชาวพัทลุงอพยพเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก และนำเอาโนราชาตรีมาแสดงให้แพร่หลาย ยังมีเชลยศึกแสดงละครชาตรีอยู่จนทุกวันนี้

ตั้งแต่ขุนศรีทศาได้นำเอาละครแบบเก่าไปมอบให้ชาวบักย์ ได้รับความแบบแผนไว้แล้ว การละครทางกรุงศรีอยุธยาได้เปลี่ยนรูปไปมาก เช่นแก้ไขกระบวณเล่นให้ดีขึ้นกว่าเดิม เพิ่มตัวละครให้มากขึ้น คิดเครื่องละครให้งดงามพิสดารยิ่งขึ้น บทร้องละครซึ่งแต่ก่อนตัวละครต้องเล่นกลอนตนเอง อย่างที่โนราเล่นอยู่ในเวลานี้ ก็มีกวีผู้สามารถแต่งบทให้เป็นกลอนไพเราะดียิ่งขึ้น เมื่อเพิ่มตัวละครขึ้น ก็สามารถแสดงเรื่องแปลก ๆ ออกไป แต่ขอให้สังเกตไว้ข้อหนึ่งว่า การแสดงละครในสมัยกรุงศรีอยุธยาแต่เดิมมานั้นเป็นงานของผู้ชาย คือใช้ผู้ชายแสดงทั้งนั้น ต่อมาพระมหากษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา โปรดให้หญิงชาววังหัดละครแสดงได้เป็นพิเศษสำหรับพระราชฐาน ละครผู้หญิงซึ่งเป็นละครส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์นั้น เรียกว่า “ละครนางใน” เนื่องจากที่เป็นของสำหรับพระมหากษัตริย์ การฝึกหัดก็ทำได้ทำกันอย่างประณีตบรรจง ละครผู้หญิง หรือ “ละครนางใน” จึงมีการรำและบทบาทดีกว่าละครผู้ชายซึ่งเป็นของพลเมืองทั่วไป ต่อมาคำว่า “นาง” หายไป เรียก ละครผู้หญิงของพระราชฐานว่า “ละครใน” และเรียกละครผู้ชายของพลเมืองว่า “ละครนอก”

ประวัตินาฏศิลป์ของไทย

ประเพณีที่เรียก “ละครใน-ละครนอก” ได้เกิดขึ้นตั้งกล่าวมา ภายหลังละครในกับละครนอกก็มีข้อผิดแปลกแตกต่างกันมากขึ้นทุกที กล่าวคือละครในเล่นแต่ ๓ เรื่อง คือ รามเกียรติ์, อนุชรุท, และอิเหนา ถ้าจะแสดงเรื่องอื่นๆ นอกจากนี้ แม้จะเป็นละครผู้หญิงของพระมหากษัตริย์แสดง ก็เรียกว่าละครนอก ความแตกต่างกันในระหว่างละครในกับละครนอกยังมีอยู่อีก คือว่า ละครในถือศิลป์แห่งการรำเป็นสำคัญยิ่ง ส่วนเนื้อเรื่องนั้นไม่สำคัญ ในการแสดงกินหนึ่งอาจจะได้เนื้อเรื่องชนิดเดียว แต่เพลงรำและบทบาทต้องดีที่สุด ส่วนละครนอกถือว่าเพลงรำเป็นแต่อุปกรณ์ ส่วนเนื้อเรื่องเป็นสำคัญจำต้องแสดงเนื้อเรื่องให้ได้มากที่สุด นอกจากนั้นยังมีความแตกต่างกันในทางเทคนิคของการรำการบรรจเพลง ซึ่งข้าพเจ้ายังไม่ปรารถนาจะพรรณนาให้ละเอียดในที่นี้

โขนเป็นของเกิดขึ้นภายหลัง และมีลักษณะผิดกับระบำหรือละครที่ได้บรรยายมาข้างต้นนั้นแล้วเป็นอันมาก โขนเป็นการแสดงตำนาน แต่แทนที่จะแสดงตำนานประวัติศาสตร์อย่างที่เราเข้าใจในเรื่องแสดงตำนานเวลานี้ เป็นการแสดงตำนานของพระอิศวร พระนารายณ์ ซึ่งอวตารมาปราบปรามร้ายในยุคต่างๆ การแสดงโขนแต่เดิมมาไม่ได้แสดงให้ดูกันเล่นตามชอบใจอย่างในเวลานี้ โขนต้องแสดงในการพิธีเฉลิมพระเกียรติพระเป็นเจ้าใน

นาฏศิลป์

ไสยศาสตร์ เพื่อสวัสดิมงคลในพระราชพิธีหลวง ผู้แสดงใน
ชั้นต้นเป็นข้าราชการแท้ ๆ เช่นให้ตำรวจเป็นฝ่ายยักษ์ มหาดเล็ก
เป็นฝ่ายลิง แสดงตำนานโดยไม่มีการพ้องรำ เป็นแต่ทำท่า
ให้เห็นรู้ว่าเป็นยักษ์เป็นลิง ต่อมาเห็นว่าการแสดงโดยวิธีนั้นยัง
ไม่ดีพอก็ให้มีบทรำผสมเข้าด้วย การแสดงโขนตามเค้ามูลที่จะ
ค้นหาได้ เข้าใจว่าได้เริ่มมีขึ้นในราว พ. ศ. ๒๐๑๗ เนื่องจาก
เหตุที่การแสดงโขนเป็นการแสดงตำนานและแสดงแต่ในพระ
ราชพิธีดังนี้ โขนจึงอยู่ในความอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์
หรือของรัฐบาลมาตลอดกาล

๑. ลักษณะแห่งนาฏศิลป์ของไทย

ไม่ใช่ความมุ่งหมายของข้าพเจ้าที่จะบรรยายวิชาการโดยลึกซึ้ง
ในหนังสือเล่มนี้ ข้อความทั้งหมดที่เขียนมาข้างต้น ข้าพเจ้า
พยายามหลีกเลี่ยงเทคนิค และหาวิธีอธิบายอย่างง่าย ๆ ย่อ ๆ
ให้อ่านได้รับความเข้าใจในเบื้องต้นพอให้ “ดูเป็น” การดู
นาฏศิลป์ ถ้าไม่รู้จักเชิงรำเสียเลย จะเกิดความเบื่อหน่ายอย่าง
ร้ายแรง แต่จะคัดท่อนบทรำออกเสียให้มาก เพื่อรับรู้อย่าง
เนื้อเรื่องโดยรวดเร็ว ก็ผิดหลักนาฏศิลป์ ถ้าจะดูให้รู้เรื่องเร็ว
เราต้องดูลีเกหรือละครร้อง ซึ่งทางราชการไม่ยอมรับเป็นศิลป์

ลักษณะแห่งนาฏศิลป์ของไทย

โขนละครที่แสดงกันอยู่ในเวลานี้ ข้อคำหนีก็น้อยอยู่สองทาง ทางหนึ่งว่าขี้ดขาดซ้ำซาก อีกทางหนึ่งว่าตัดของดีทิ้งเสีย คำคำหนีกี่ตรงกันข้ามเช่นนั้น เราเข้าใจได้ง่าย การตีว่าขี้ดขาดซ้ำซาก เกิดจากความไม่เข้าใจ การตีว่าตัดของดีทิ้งเสีย เกิดจากที่เข้าใจดีเกินไป เราจำเป็นจะต้องจึงให้ทั้งสองฝ่ายมาพบกันที่สายกลาง โดยขออนุญาตผู้เป็นปราชญ์ทางนาฏศิลป์ ให้ตัดทอนตอนที่ซ้ำกันมากจริง ๆ ออกเสียบ้าง และชวนให้ผู้ที่ยังไม่คุ้นกับศิลปประเภทนี้มาศึกษาหาความเข้าใจในวิชาที่พอสมควร

การรำเป็นภาษาพูดอันหนึ่ง ฉะนั้นการดูพ้องรำก็เหมือนฟังภาษาที่พูด ใครมาพูดภาษาที่เราไม่เข้าใจเลยให้เราฟัง เราจะรู้สึกว่เสียงที่พูดออกมานั้นเหมือน ๆ กัน จะพูดออกมาสักกี่ร้อยก็พันคำ ก็ดูไม่ผิดกันเท่าไร ไม่น่าจะมีความหมายให้ผิดแปลกแตกต่างกันไปได้ แต่ครั้นเมื่อเราได้ศึกษาภาษานั้น ๆ เข้าจริง ๆ เราจึงแยกออก และรู้ว่าเสียงนั้นต่าง ๆ กัน มีเครื่องแสดงให้รู้ว่มีความหมายผิดกัน ยิ่งศึกษามากเข้าก็ยิ่งเห็นชัดขึ้นทุกที ฉะนั้น การดูนาฏศิลป์ก็ฉนั้นนั่น ถ้าเราไม่มีความรู้เป็นพื้นไว้บ้างเลย เราจะเห็นทำรำเหมือน ๆ กันไปหมด แต่ถ้าเรามีความรู้บ้าง เราจะเห็นความผิดแปลกแตกต่างกัน และเข้าใจความหมายเมื่อนั้นแหละเราจึงจะรู้รสของศิลป

การรำในบทระบำก็ดี ในการแสดงโขนละครก็ดี แบ่งออก

นาฏศิลป์

ได้เป็นสองอย่าง อย่างหนึ่งเรียกว่า รำบท อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า หน้าพาทย์. “รำบท” หมายความว่า การรำตามบทร้องเพื่อแสดงความหมายให้เข้าใจท้องเรื่อง แต่การ “รำหน้าพาทย์” เป็นรำพิเศษมีเพลงดนตรีไว้โดยเฉพาะ

การรำบท ก็คือการแสดงท่าทางเป็นคำพูดอย่างที่ฝรั่งเรียกว่า “Act” นั้นเอง แต่แทนที่จะ Act ด้วยท่าทางธรรมดา เรา Act ด้วยเชิงรำ การรำบทจะดีเลวสุดแต่ไหวพริบของผู้รำ ถ้ารำตามบทได้ดี มีความคิดประดิษฐ์ได้ ก็ได้รับชมตามภาษาของนาฏศิลป์ว่า “ดืบทแตก” แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า ใครจะทำตามชอบใจได้โดยไม่มีหลักเกณฑ์ นาฏศิลป์ของไทยมีท่าที่สามารถแสดงอารมณ์ของมนุษย์ได้เกือบทุกอย่าง ข้าพเจ้าได้เคยนำออกแสดงให้ชาวต่างประเทศดูราว ๓๐—๔๐ ท่า เขายอมรับว่านาฏศิลป์ของไทยเรามีหลักมีเกณฑ์จริง ๆ และความเคลื่อนไหวทุกประการล้วนแต่มีความหมาย แต่การที่จะให้มหาชนทราบและเข้าใจจริง ๆ จะต้องเอาละครออกมาแสดง เพราะเป็นการพื้นวิสัยที่จะเขียนให้ผู้อ่านเข้าใจถูกต้องได้ เท่าที่พอจะเขียนอธิบายให้เข้าใจได้ ข้าพเจ้าจะลองยกมาให้ดูสักเล็กน้อย ดังต่อไปนี้

ลาไป

— มือใดมือหนึ่งจับและโบกออก ถ้าลาหน้าพาทย์ ใช้นิ้วกลางโค้งติดกับหัว

ลักษณะแห่งนาฏศิลป์ของไทย

	แม่มือแล้วสลัดออก
ข้มหรือดีใจ	— มือซ้ายจับขมมาใกล้ปาก
โกรธ	— มือใดมือหนึ่งถูที่คอ ชื่นว กระทบเท้า
รัก	— สองมือพาดประสานกันที่อก
ปฏิเสธ	— แขนมืองัดต่ำ ๆ แล้วโบกสั้น
อยู่	— สองมือซ้อนกัน
ช่วย	— สองมือประกอง
ตาย	— สองมือจับออก
ดุร้าย	— นิ้วชี้ฟ้าตกลงเบี่ยงต่ำ

ดูเหมือนเท่าที่จะเขียนอธิบายกันได้จะมีเพียงเท่านี้ นอกจากนั้นจำจะต้องแสดงให้ดู แม้ที่เขียนไว้ได้ตัวเอง ข้าพเจ้าก็ไม่เชื่อว่าผู้อ่านจะเข้าใจถึงกับทำตามให้ถูกต้อง ฉะนั้นจะเขียนมากไปก็ไร้ประโยชน์ และบางท่าเขียนอธิบายไม่ได้ทีเดียว

การรำ “หน้าพาทย์” นั้น เป็นรำประกอบ กล่าวคือ การรำบทไม่ใช่รำทั้งดงาม จะรำแต่บทกันเรื่อยไป ก็เป็นลักษณะของลิเก จึงให้มีรำหน้าพาทย์ประกอบกับดนตรี การรำหน้าพาทย์ก็คือรำเข้ากับเพลงปี่พาทย์ ซึ่งมีเพลงดนตรีประกอบเพลงรำโดยละเพาะเป็นอัน ๆ ไป เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้กันอยู่ทั่ว ๆ ไป อาจแบ่งออกได้เป็น ๗ พวก คือ ๑. สำหรับกิริยาไปและมา, ๒. สำหรับการยกพล, ๓. สำหรับการสนุกสนาน,

นาฏศิลป์

๔. สำหรับการสำแดงฤทธิเดช, ๕. สำหรับการต่อสู้, ๖. สำหรับการแสดงความรักใคร่, และ ๗. สำหรับการนอน.

๑. ในจำพวกกิริยาไปมา โดยทั่ว ๆ ไปมีเพลงร่ายอยู่ ๑๔ เพลง คือ

- (๑) เสมอ — สำหรับการไปมาเข้าออก โดยกิจธุระตามปกติ
- (๒) เพลงนิ่ง — สำหรับการไปมาอย่างนวยนาดกริยกราย เช่น ไปชมสวน หรือไปเที่ยวสนุก
- (๓) เชิด — สำหรับการไปมาอย่างรีบร้อน
- (๔) บาทสกุณี — สำหรับการไปมาอย่างเป็นพิธีใหญ่หลวง เช่น พิธีลงทรง ใช้นะเฑาะพระ.
- (๕) พระยาเดิน — สำหรับการไปมาของผู้สูงศักดิ์
- (๖) เชิดฉาน
- (๗) รุกข์
- (๘) เสมอข้ามสมุทร } — สำหรับทำไปมาของพระราม พระลักษมณ์
- (๙) ชุบ — สำหรับการไปมาของนางชั้นต่ำ ๆ เช่น นางกำนัล
- (๑๐) เหาะ — สำหรับการไปมาโดยทางอากาศ
- (๑๑) โคมเวียน — ใช้เช่นเดียวกับเหาะ
- (๑๒) กลม — การไปของเทวดาหรือผู้ที่สูงกว่าเทวดา

ลักษณะแห่งนาฏศิลป์ของไทย

เช่นพระอินทร์

- (๑๓) เข้าม่าน — การเข้าในม่านหรือเข้าห้อง
- (๑๔) แผละ — การไปมาของสัตว์ เช่นนก

๒. การยกพลตามธรรมดาใช้สองอย่าง คือ

- (๑) กราวนอก — สำหรับพลมนุษย์หรือพลลิง
- (๒) กราวใน — สำหรับพลยักษ์ และใช้สำหรับการมาของยักษ์แม่แต่ตนเดียว

๓. สำหรับความสนุกสนานเบิกบานใจ ตามปกติมีใช้ ๖ อย่าง คือ

- (๑) กราวรำ — สำหรับการเยาะเย้ยสนุกสนาน
- (๒) สีนวล — สำหรับความรื่นรมย์อย่างธรรมดา
- (๓) นุญฉาย — สำหรับความพากพุมใจ เมื่อได้แต่งตัวใหม่หรือเมื่อได้แปลงตัวให้งดงามกว่าเดิม
- (๔) แม่ศรี — ใช้ทำนองเดียวกับนุญฉาย
- (๕) เพลงช้า — สำหรับความเบิกบานอย่างธรรมดา
- (๖) เพลงเร็ว — สำหรับความเบิกบานอย่างธรรมดา โดยมากใช้รำต่อจากเพลงช้า หรือจะเริ่มรำเพลงเร็วที่เดียวก็ได้

นาฏศิลป์

๔. สำหรับการสำแดงฤทธิ์เดช ตามปกติใช้อยู่ ๖ เพลง คือ

- (๑) ตระนิมิตร — สำหรับการแปลงตัว หรือชูปคนตาย
ให้ฟื้น หรือแปลงตัวให้คนอื่น
- (๒) ตระสารนิบาต — ใช้เช่นเดียวกับตระนิมิตร
- (๓) ชำนัน — “ ”
- (๔) กะบองตัน — “ ”
- (๕) กุกพาทย — สำหรับการมาของผู้ที่มีมหิทธิฤทธิ์
- (๖) ร้ว — ใช้ทั่วไปในการสำแดงเดช และ
มักใช้ต่อท้ายเพลงอื่น

๕. สำหรับการต่อสู้ตามปกติใช้ ๓ เพลง คือ

- (๑) เชิดกลอง — สำหรับการต่อสู้โดยทั่วไป
- (๒) เชิดฉิ่ง — สำหรับรำก่อนที่จะทำการ สำคัญใน
การรบ เช่นก่อนแผลงศร หรือก่อน
ใช้อาวุธอย่างใดอย่างหนึ่ง
- (๓) เชิดนอก — สำหรับการจับ หรือขับไล่

๖. สำหรับการเล่าโลม แสดงความรัก หรือที่เรียกว่า เข้าพระ
เข้านาง ตามปกติใช้ ๒ เพลง คือ

- (๑) กล่อม
 - (๒) โลม
- } — ใช้โดยลักษณะอันเดียวกัน

ลักษณะแห่งนาฏศิลป์ของไทย

๓. สำหรับการนอน ตามธรรมดาใช้เพลงตระนอน

บัญชีเพลงต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น ข้าพเจ้ากล่าวโดยสังเขป ไม่ใช่บัญชีที่บริบูรณ์จริงๆ ข้าพเจ้ายกมาพอเป็นเครื่องประกอบความรู้โดยทั่วๆ ไปเท่านั้น

ในบรรดาชื่อรำที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ที่นับว่าสำคัญและเป็นบทเรียนเบื้องต้นของนาฏศิลป์ไทย คือเพลงช้า กับเพลงเร็ว ซึ่งนักเรียนนาฏศิลป์จะต้องศึกษาก่อนเสมอ

นอกจากนั้น ยังมีรำซึ่งเป็นแม่บท ไม่ใช่สำหรับแสดงทั่วไป ความจริงเป็นบทเรียน หรือถ้าจะแสดงก็บอกให้รู้ว่าเป็นการแสดงฝีมือรำโดยแท้ รำแม่บทนี้มี ๒ บท คือ บทย่อ และบทพิสดาร เนื้อความในบทเป็นชื่อเพลงรำทั้งหมด

เนื้อความในบทย่อมีดังนี้

เทพประนม, ปฐุม, พรหมสี่หน้า	สอดสร้อยมาลาเจดนิ
ทั้งกวางเดินดง, หงส์บิน	กินนรินเลียบถ้ำอำไพ
อักษานางนอน, ภมรเกล้า	แขกเต้า, ฝาปลาเพียงไหล่
เมขลาโยนแก้วแววไว	มยุเรศพ้อนในอัมพร
ขอดตองต้องลม, พรหมนิมิตร	ทั้งพิสมย์เรียงหมอน
ย้ายท่ามัจฉาชมสาคร	พระสีกรขว้างจักรฤทธิรงค์

นาฏศิลป์

เนื้อความในบทพิศดารมีดังนี้

เทพประนม, ปฐุม, พรหมสี่หน้า สอดสร้อยมาลา, ชำนางนอน
ผาตาเพียงไหล่, พิสมย์เรียงหมอน กังหันร่อน, แจกเต้าเข้ารัง
กระต่ายชมจันทร์, จันทรทรงกลด พระรติโยนสาร, มารกลับหลัง
เยื้องกราย, นุชฉายเข้าวัง มังกรเลียบท่ามจุลินท์
กนิษฐา, ชำช่างประสาวา ทำพระรามากังสิดี
ภมรเกล้า, มัจฉาชมวาริน หลงไหลได้สิ้น, หงส์ลินดา
ทำสิ่งโศกเลินทาง, นางกล่อมตัว รำยั่ว, ชักแบ่งผัดหน้า
ลมพัดยอคดตอง, บังสุรียา เหาเล่นน้ำ, บัวชูฝัก
นาคาม้วนหาง, กวางเดินดง พระนารายณ์ฤทธิรงค์ขว้างจักร
ช้างหวานหญ้า, หดุมานผลาญยักษ์ พระลักษมณ์แผลงอิทธิฤทธิ์
กนิษฐพื่อนฝูง, บึงพื่อนหาง ขัดจางนาง, ทำนายสารดี
ตระเวนเวหา, ขี่ม้าดีคดี ดีโชนโยนทับ, งูขว้างค้อน
รำกระบี่สัท่า, จินสาวไล่ ทำชนี่ร้ายไม้, ทิ้งขอน
เมฆลาด่อแก้วกลางอัมพร กนิษฐเลียบถ้ำ, หนั่งหน้าไฟ
ทำเสื่อทำลายห้าง, ช้างทำลายโรง โจรกระเบนต์เหล็ก, แทงวิไสย
กรดสุเมรุ, เคลื่อวัลย์พันไม้ ประไลยวาท, กิดประดิษฐ์ทำ
กระหวัดเกล้า, ขี่ม้าเลียบค่าย กระต่ายต้องเร็วเคล็ดถ้ำ
ชักขอสามสายข้ายลำนํ้า เป็นแบบรำแต่ก่อนที่มีมา ”

ความก้าวหน้าของการแสดงละคร

๑๐. ความก้าวหน้าของการแสดงละคร

ในตอนที่ ๘ ได้กล่าวมาแล้วว่าละครแบบเดิมในสมัยกรุงศรีอยุธยา นั้น ใช้ผู้แสดงเพียง ๓ คน คือ พระ นาง และตลก ต่อมาทางกรุงศรีอยุธยาได้เปลี่ยนแปลง เพิ่มตัวละครให้มากขึ้น เพิ่มเรื่องแสดงได้หลายเรื่อง จนเกิดมีละครนอกละครใน รวมความว่าการแสดงละครในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ก้าวหน้าไปมาก การก้าวหน้าอันนี้เข้าใจกันว่าเป็นในรัชกาลพระบรมโกษฐ์ และสันนิษฐานกันว่า ละครผู้หญิงหรือละครในก็เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบรมโกษฐ์เหมือนกัน เรื่องละครที่แสดงกันในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มี ๒๑ เรื่อง คือ

๑. การเกษ	๑๑. สังข์ศิลป์ไชย
๒. คาวี	๑๒. สุวรรณศิลป์
๓. ไชยทัต	๑๓. สุวรรณหงส์
๔. พิกุลทอง	๑๔. โสวัต
๕. พิมพ์สวรรค์	๑๕. อีเหนา (ดาหลัง)
๖. พิณสุริวงส์	๑๖. ไกรทอง
๗. มโนहर	๑๗. โคบุตร
๘. โหม่งป่า	๑๘. ไชยเชษฐ
๙. มณีพิชัย	๑๙. พระรถ
๑๐. สังข์ทอง	๒๐. ศิลปสุริวงส์

๒๑. อณูรท

ใน ๕ เรื่องข้างท้าย ตั้งแต่หมายเลข ๑๖ ถึง ๒๐ นั้น สงสัยว่าบางเรื่องจะเกิดขึ้นในสมัยกรุงธนบุรีหรือรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์บ้าง แต่มีน้ำหนักให้เชื่อว่าจะเกิดขึ้นในสมัยศรีอยุธยามากกว่า

เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งหลังแล้ว ตัวละครต่างๆ ก็กระจัดกระจาย บทละครก็เสียหายไปมาก พระเจ้าอังวะได้ให้รวบรวมตัวละครต่างๆ ของไทยไปเป็นละครหลวงในราชสำนักพม่า ทั้งละครและปี่พาทย์ไทย รวบรวมตั้งขึ้นเป็นกรมหนึ่ง และประทานที่ให้อยู่เป็นพิเศษ เมื่อพระมหากษัตริย์พม่าย้ายราชธานีไปแห่งใด ก็ให้พวกละครและนักดนตรีไทยย้ายถิ่นฐานตามไปด้วย ละครไทยที่เข้าไปอยู่ในประเทศพมามีหน้าที่แสดงแต่ในราชการ หรืองานของขุนนางผู้ใหญ่เท่านั้น ทางราชการไม่อนุญาตให้ออกแสดงในพื้นเมือง ราชสำนักพม่าแลเห็นชัดว่าละครของไทยดีกว่าของพม่าเป็นอันมาก พระมหากษัตริย์พม่าจึงพระราชทานอนุญาตไว้ว่า ถ้าครูละครไทยเห็นว่าเด็กพม่าคนไหนเฉลียวฉลาดก็ให้กราบทูล จะประทานให้มาเรียนละครไทยและอยู่ในพระราชูปถัมภ์ จึงมีชาวพม่าสมัครให้บุตรหลานศึกษาละครไทยเป็นอันมาก พม่าเรียกละครไทยว่า “โยชยาสตัคย” และเรียกตำบลที่พระมหากษัตริย์พม่าพระราชทานให้ละครไทย

ตั้งบ้านเรือนอยู่ณเมืองมณฑลแล้ว “โยชยาเซ”

ในสมัยกรุงธนบุรี แม้พระเจ้ากรุงธนบุรีจะทรงมีกังวลในการก่อร่างสร้างประเทศสยามใหม่ และมีศึกสงครามอยู่เกือบตลอดกาล ก็ยังทรงใฝ่พระทัยในการบำรุงนาฏศิลป์อยู่ไม่น้อย ทรงรวบรวมผู้มีความรู้ทางละครตามแต่จะหาได้ เมื่อทรงตื่นครศรีธรรมราชได้ นอกจากจะทรงนำเอาละครชาตรีเข้ามาดัดแปลงข้างต้นแล้ว ยังได้รวบรวมเอาละครหลวงซึ่งหนีจากอยุธยาไปอยู่นครศรีธรรมราชมาปรับปรุงตั้งละครหลวงขึ้นใหม่ มีนางเอกสมัยกรุงศรีอยุธยาเหลืออยู่คนหนึ่งชื่อ “จัน” หรือเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า “จันอุสา” ได้มาเป็นครุละครในสมัยกรุงธนบุรีด้วย เรื่องรามเกียรติ์ซึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาก็จะใช้แต่แสดงโขน พระเจ้ากรุงธนบุรีก็โปรดให้แสดงละคร ถึงกับทรงพระราชนิพนธ์บางบทบางตอนด้วยพระองค์เอง ทั้ง ๆ ที่ทรงมีราชกิจอื่น ๆ อยู่มากหลาย ทั้งนี้เป็นพระยานให้เห็นได้ว่ามหาบุรุษที่แท้จริงย่อมไม่ละเลยการบำรุงศิลปกรรม

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงบำรุงการละครเป็นราชกิจสำคัญอันหนึ่ง ทรงขอแรงพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการที่สันตติทางบทกลอนช่วยกันแต่งเรื่องละครขึ้น มีละครหลายคณะและตัวละครดี ๆ เกิดขึ้นในรัชกาลนี้อีกเป็นอันมาก

นาฏศิลป์

มาถึงรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงเป็นกวีเอง ได้ทรงชำระบทละครของเก่าต่างๆ ทรงแก้ไข และแต่งใหม่ให้เหมาะกับการแสดงละครเป็นอันมาก ได้ทรงพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ใหม่ให้เหมาะแก่การแสดงโจน ส่วนละครก็ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครนอก โดยทรงนำเอาบทเก่าของกรุงศรีอยุธยามาเปลี่ยนแปลงใหม่หลายเรื่อง เช่น สังข์ทอง คาวี ไชยเชษฐ มณีพิชัย ไกรทอง บทละครที่ทรงพระราชนิพนธ์แล้ว ได้พระราชทานให้เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี ไปซ่อมการรำ จัดข้ออย่างใดก็ทรงแก้บทใหม่จนเรียบร้อย บทละครใน รัชกาลที่ ๒ จึงเป็นแบบแผนที่ต่อมาจนบัดนี้

ในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่โปรดการละคร ที่จริงเมื่อก่อนได้ราชสมบัติ ก็ได้เคยทรงแต่งเรื่อง สังข์ศิลป์ไชยถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และทรงแต่งกลอนอื่นๆ บ้าง แต่มาเกิดเรื่องสุนทรภู่หักหน้าเอาสองครั้ง ภายหลังเมื่อสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ได้รับราชสมบัติแล้ว สุนทรภู่ก็ต้องลอยเรือเร่ร่อนไป ประหนึ่งว่าไม่มีแผ่นดินจะอาศัย สมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ก็ไม่ทรงบำรุงละครจนตลอดรัชกาล กรมโจนหลวงละครหลวงก็เลิก จึงเป็นเหตุให้พวกขุนนางข้าราชการชั้นสูงๆ ได้ละครดีๆ ไปไว้ในคณะของตนเป็นอันมาก การละครซึ่งพระมหากษัตริย์ไม่ทรงบำรุงในรัชกาลที่ ๓ นี้ กลับได้

รับความบำรุงอย่างดีของผู้มีทรัพย์ และแพร่หลายได้รับความนิยมของราษฎรยิ่งขึ้น

ในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงบำรุงนาฏศิลป์ในราชสำนักให้กลับฟื้นขึ้น ได้มีประกาศเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๘ อนุญาตให้คนทั่วไปมีละครผู้หญิงได้ (แต่ก่อนมาละครผู้หญิงมีได้แต่องค์พระมหากษัตริย์) ทรงสนับสนุนการละครโดยข้อความในประกาศฉบับนี้ว่า “มีละครด้วยกันหลายรายดี บ้านเมืองจะได้ครึกครื้น จะได้เป็นเกียรติยศแก่แผ่นดิน” นับว่าเป็นประกาศฉบับแรกที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงแสดงออกให้ชัดว่านาฏศิลป์ เป็นเครื่องชูเกียรติของประเทศชาติ

การละครได้เจริญขึ้นในรัชกาลที่ ๔ ผู้แสดงละครมีรายได้มากถึงกับมีกฎหมายเก็บภาษีการแสดงละคร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๒ เพื่อช่วยรายได้ของแผ่นดิน (กฎหมายฉบับนี้เพิกมลายเลิกในรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๕๐) สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ได้ทรงพระราชนิพนธ์ละครบางเรื่อง เช่นรามเกียรติ์ตอนพระรามเดินดงได้ทรงพระราชนิพนธ์ใหม่ นอกนั้นทรงพระราชนิพนธ์แปลงบทเรื่องนารายณ์ปราบนาททุกซ์, บทระบำต้นไม้เงินทองและบทระบำอื่น ๆ อีก

ในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงบำรุงนาฏศิลป์อย่างมาก เช่นเดียวกับในรัชกาลที่ ๔

ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องเงาะป่า และทรงสนับสนุนละครคณะอื่นๆ ให้เจริญ มีละครของเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ และเจ้าพระยามหินทร ๑ เป็นต้น วิธีการแสดงละครได้มีการเปลี่ยนแปลงในรัชกาลที่ ๕ นี้หลายอย่าง เป็นต้นว่าแต่ก่อนมาละครมีรายได้แต่เมื่อมีผู้หาไปแสดง เจ้าพระยามหินทร ๑ ได้เริ่มจัดโรงแสดงละครไทย เก็บเงินจากผู้เข้าดูเป็นครั้งแรกในประเทศสยาม ส่วนเจ้าพระยาเทเวศร ๑ ได้คิดวิธีแสดงละครขึ้นอีกอย่างหนึ่ง โดยสมเด็จ ๑ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงช่วยเรียบเรียงบทและบรรจุเพลง เป็นแบบละครอย่างใหม่แต่เรียกว่า “ละครดึกดำบรรพ์” ยังเป็นที่นิยมอยู่ในบัดนี้ มาในตอนปลายรัชกาลที่ ๕ มีคณะละครที่สำคัญขึ้นอีกคณะหนึ่ง คือ ปรตาลัยของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ เดิมแสดงละครรำ ต่อมาได้แสดงละครร้อง จนเป็นแบบอย่างให้เกิดมีละครร้องขึ้นในประเทศสยาม อนึ่งในรัชกาลที่ ๕ นี้เอง ทางประเทศเขมรได้ขอครูละครจากกรุงเทพฯ ๑ ไปหัดละครในประเทศเขมรตามแบบไทย ฉะนั้นละครเขมรกับละครไทยในปัจจุบันนี้จึงคล้ายกันมาก

ในรัชกาลที่ ๖ ซึ่งเป็นรัชสมัยแห่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ข้าพเจ้าไม่จำเป็นต้องกล่าว เพราะพวกเราทั้งหลายยังจำได้ดี หรือมีทางที่จะทราบได้โดยละเอียดว่าพระ

ปรีโยธาน

บาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงบำรุงการละครให้ดีขึ้นเพียงไร
ความก้าวหน้าของการละครในรัชกาลนี้ ถ้าจะกล่าวถึงก็จะต้อง
เป็นหนังสืออีกเล่มหนึ่งต่างหาก

๑๑. ปรีโยธาน

ข้าพเจ้าหวังว่าข้อความที่ได้เขียนมาแต่ต้นจนบัดนี้ จะทำ
ให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องนาฏศิลป์ของไทยพอควร แต่หนังสือเล่มนี้จะ
บอกพร่อง ถ้าข้าพเจ้าจะดเว้นไม่กล่าวถึงความรู้สึกละบางประการ
ที่ข้าพเจ้าได้รับในระหว่างทำหน้าที่ในวงงานศิลปกรรม ข้าพเจ้าจึง
ใคร่บรรยายเพิ่มเติมไว้ในที่นี้

ความรู้สึกอันชัดแจ้งที่บังเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้าก็คือว่า งาน
ศิลป์เป็นงานอาภัพ หรือพูดตามอย่างฝรั่งก็ว่า เป็นงาน “เนรคุณ”

คนโบราณย่อมเปรียบเทียบความอาภัพว่า เหมือนปูนและเหมือน
เกลือ ตามธรรมดาปูนไม่มีใครพูดถึง เขาเรียกกันแต่ว่ากินหมาก
ถ้ากินหมากหยดใส่เสื้อผ้าก็เป็นโทษของปูน แต่ถ้าขาดปูนก็
ไม่สามารถจะรับประทานเป็นหมากได้ เกลือตามปกติเป็นของราคา
ถูก เราพูดกันเพียงว่ารับประทานข้าว ไม่มีใครเห็นเกลือเป็น
ของสำคัญ แต่อาหารของมนุษย์ตามปกติก็ต้องอาศัยเกลืออยู่
เสมอ เมื่อไม่มีเกลือนั้นแหละมนุษย์จึงนึกถึงคุณเกลือ

นาฏศิลป์

ศิลปกรรมก็เป็นเช่นเดียวกัน เพราะว่าในการทุกอย่างมนุษย์ต้องอาศัยศิลป์ แต่มนุษย์ก็รู้จักคุณค่าของศิลป์น้อยไป . ยิ่งคนที่ไม่มีการศึกษาเพียงพอ ก็ดูหมิ่นที่เดียว เมื่อความรู้ทางวิทยาศาสตร์เจริญขึ้น มีผู้ทำนายว่าศิลปกรรมจะต้องหมดคุณค่า บางคนถึงกับกล่าวว่า ศิลปกรรมไม่มีประโยชน์อะไร วิทยาศาสตร์เท่านั้นที่ทำให้โลกเจริญ

แต่ความจริงเป็นดังนั้นหรือ ?

ข้าพเจ้าไม่ดูหมิ่นวิทยาศาสตร์ เพราะข้าพเจ้าไม่เคยดูหมิ่นสิ่งใด ๆ ที่เกิดขึ้นในโลก ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีประโยชน์ด้วยกันทั้งนั้น แต่ถ้าจะกล่าวกันรุนแรงถึงกับว่าวิทยาศาสตร์อย่างเดียวทำให้โลกเจริญ ศิลปกรรมเป็นของไร้ประโยชน์เช่นนั้นแล้ว ข้าพเจ้าก็ต้องขอเถียงว่า ผู้กล่าวไม่เข้าใจ หรือมีเจตนาร้าย ข้าพเจ้ายอมรับว่าวิทยาศาสตร์มีคุณค่าโลกมาก แต่วิทยาศาสตร์จะดำรงอยู่โดยลำพัง ไม่อาศัยศิลปกรรมเลย หาได้ไม่

เมื่อ พ.ศ. ๒๐๐๐ มีผู้คิดเครื่องพิมพ์สำเร็จใช้การได้ดี นับเป็นความก้าวหน้าในทางวิทยาศาสตร์อย่างสำคัญ เครื่องพิมพ์จะเป็นคุณประโยชน์ได้จริง ๆ ก็ต้องอาศัยนักอักษรศิลป์ที่เขียนเรื่องให้พิมพ์ และอาศัยจิตรกรทำลวดลายให้เป็นแบบพิมพ์ เรื่องที่เริ่มพิมพ์กันในยุโรปเป็นจำนวนมาก ๆ ก็คือบทละครของกรีก แม้ในเมืองไทย เมื่อชาวอเมริกันนำเครื่องพิมพ์เข้ามาตั้งทำการพิมพ์

ประโยชน์

โรงพิมพ์นั้นก็ดำรงอยู่ และเจริญขึ้นได้ด้วยการพิมพ์บทประพันธ์ เรื่องละครของสุนทรภู่และละครเรื่องต่างๆ เป็นส่วนใหญ่

ความเจริญทางเครื่องจักร เป็นประโยชน์สำคัญที่วิทยาศาสตร์ได้ทำให้แก่โลก แต่เครื่องจักรที่คิดขึ้นและจะใช้ประโยชน์ได้จริง ก็ไม่พื้มนือนักศิลปินที่จะออกแบบเครื่องห่มห่อ เช่น ลำเรือ ตั๋วรถ และเครื่องประกอบอื่นๆ

ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ที่สำคัญอีกอันหนึ่ง คือ วิทยุ ใช้ประโยชน์ดียิ่งในการโฆษณาข่าวสาร และเผยแผ่วิชาการ แต่ไม่มีสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งใดในโลกที่จะสามารถตั้งอยู่ได้ โดยไม่อาศัยศิลปแห่งการดนตรีและขับร้องเข้าช่วย ทุกๆ แห่งต้องอาศัยศิลปที่กล่าวนั้นเป็นอุปกรณ์ช่วยให้ความมุ่งหมายในทางโฆษณาข่าวสาร และเผยแผ่วิชาการได้ผลดียิ่งขึ้น ถ้าเราจะลองให้สถานีวิทยุอ่านแต่ข่าวสารและบรรยายวิชาการอย่างเดียว โดยไม่เอาดนตรีและการขับร้องหรือเรื่องละครเข้าช่วยแล้ว สถานีวิทยุจะไม่สามารถตั้งอยู่ได้

กล่าวกันว่า ถ้าเวลาเกิดศึกสงคราม นักศิลปิน, โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือนักดนตรีหรือละคร, ไม่สามารถจะช่วยเหลือได้ ข้าพเจ้าขอยกตัวอย่างวิทยุขึ้นมากล่าวอีกครั้งหนึ่ง ในขณะที่รัฐบาลต้องการปราบกบฏเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ต้องใช้วิทยุเป็นเครื่องมือในการประกาศคำแถลงการณ์ และสั่งการไปยังที่

นาฏศิลป์

ต่าง ๆ. ในเวลานั้นน่าจะงดการส่งกระจายเสียงดนตรีและขับร้อง
เสียงให้หมด แต่รัฐบาลก็ยังเห็นความจำเป็นที่ต้องให้คงกระจาย
เสียงดนตรีและขับร้องอยู่ตามเดิม เพราะเป็นการกล่อมขวัญ
พลเมืองให้เห็นว่าบ้านเมืองมิได้ตกอยู่ในอันตราย แม้ในขณะที่
ต้องรบพุ่ง เราก็คงยังมีกำลังใจที่จะร้องรำทำเพลงกันได้อยู่ แสดง
ว่าเรามั่นใจในความมีชัย

มักกล่าวกันอีกอย่างหนึ่งว่า ถ้ามีศึกสงครามเกิดขึ้น จะเอา
พวกเต้น ๆ รำ ๆ ออกไปปราศรัยกับปืนได้อย่างไร ที่จริงคำพูดชนิด
นี้ ขำพเจ้าไม่ควรจะยกขึ้นมากล่าวในหนังสือเล่มนี้เลย เพราะ
เป็นคำที่ปราศจากสาระ แต่ไหน ๆ ได้พูดแล้วก็ใคร่จะพูดให้ตลอด.
ใครบ้างจะไปปราศรัยกับลูกปืน นอกจากคนเสียจริต แต่นักศิลป์นั้น
ไม่ใช่ว่าจะไม่รู้จักรำปืน กฎหมายมิได้ยกเว้นพวกนี้จากการเกณฑ์
ทหาร พวกนักศิลป์ย่อมได้รับฝึกฝนวิชาทหารเช่นเดียวกับพวก
อื่น และในกองทหารทุก ๆ ประเทศ ได้มีพิธีจูงให้เห็นแน่นอน
แล้ว ถ้ามีนักดนตรีหรือนักละครเข้าไปเป็นทหารอยู่ ย่อมมี
ประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะว่าในการกล้าหาญทำหน้าที่นั้น พวก
นี้ไม่แพ้พวกอื่น ในทางเสียสละ พวกนี้ก็ไม่เลว เพราะพวกนัก
ศิลป์เป็นพวกที่กังวลและห่วงใยชีวิตน้อยที่สุด ยิ่งกว่านั้น บุคคล
พวกนี้ทำงานฝ่าอันตรายด้วยความรื่นเริงสนุกสนาน และทำให้
เพื่อนทหารรื่นเริงแจ่มใส บันทึความทุกข์ร้อนไปด้วย

ปริโยสาน

มาถึงปัญหาเศรษฐกิจ ข้าพเจ้าเคยพบคำกล่าวที่ว่า พวก
แสดงดนตรีหรือละคร ไม่สามารถช่วยเศรษฐกิจของประเทศได้
อย่างไร ข้าพเจ้าเห็นว่า บุคคลที่เราควรยกย่องว่าเป็นผู้มีความรู้
อย่างสูงทางเศรษฐศาสตร์ในเมืองไทยคนหนึ่งในเวลานี้ คือหลวง
ประดิษฐ์มนูธรรม หลวงประดิษฐ์มนูธรรมได้เคยอธิบายแก่
ข้าพเจ้าว่า วิธีแก้เศรษฐกิจที่ดัดที่สุด ก็คือทำให้พลเมืองรู้สึกว่
บ้านเมืองเป็นที่นรมย์ ข้าพเจ้าเอาหลักที่หลวงประดิษฐ์มนูธรรม
บอกแก่ข้าพเจ้านี้ มาลองสอบดูกับการกระทำของประเทศต่าง ๆ
ก็เห็นเป็นความจริง ในประเทศฝรั่งเศส เมื่อการเงินตกต่ำ เงิน
เฟื้องก็เกือบจะหมดค่า รัฐบาลได้พยายามจัดให้มีการสนุกสนาน
ในประเทศ เพื่อชักจูงนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาใช้จ่ายเงินในประ
เทศฝรั่งเศส และให้คนฝรั่งเศสเองมีความเบิกบานใจอยู่เสมอ
เยอรมนี เมื่อตกอยู่ในความอับจน และเงินมาร์คตกต่ำ จนบุหรื
ซองหนึ่งมีราคาหลายพันมาร์ค ก็ได้พยายามทำกรุงเบอร์ลินให้
เป็นที่สนุกยิ่งกว่าปารีส ชาวต่างประเทศมาเที่ยวและเอาเงินมา
ทิ้งไว้ พลเมืองภายในก็กำลังใจต่อสู้กับความลำบากต่าง ๆ ด้วย
ความรื่นเริงเป็นนิตย์

ทั้งนี้ข้าพเจ้ามิได้หมายความว่า ศิลปกรรมเป็นวิธีเดียวที่จะ
ช่วยเศรษฐกิจ ข้าพเจ้ามุ่งหมายจะกล่าวแต่เพียงว่าศิลปกรรมเป็น
วิธีหนึ่งในบรรดาหลายวิธีที่จะช่วยเศรษฐกิจได้ ข้าพเจ้าไม่ดูหมิ่น

นาฏศิลป์

วิธีการใดๆ ในโลก และก็ไม่มีใครจะหาให้ใครดูหมิ่นเหยียดหยาม ศิลปกรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนค่าอยู่เหมือนกัน

กล่าวกันว่า ศิลปเป็นแต่ของฟุ่มเฟือย ไม่ใช่ของจำเป็น ข้าพเจ้าถือหลักอยู่เสมอว่า ถ้าพูดถึงความจำเป็นกันแล้ว ในโลกนี้ไม่มีอะไรจำเป็นเลย แม้มนุษย์เราเองก็ไม่จำเป็นสำหรับโลก แต่เมื่อพูดถึงถึงประโยชน์ เราจะต้องรับว่าทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีประโยชน์ในเมื่อเรารู้จักใช้ เพื่อนของข้าพเจ้าคนหนึ่ง ซึ่งเคยรับราชการอยู่ในสถานทูตสยามกรุงปารีส ได้ส่งข่าวเล่าเรื่องอันน่ารู้เรื่องหนึ่งมาให้ข้าพเจ้าฟัง เมื่อต้น พ.ศ. ๒๔๗๗ เรื่องนี้มีว่า ฝรั่งเศสคนหนึ่งได้ท่องเที่ยวและศึกษาพฤติกรรมทางทิศตะวันออกมาก ได้แสดงปาฐกถาที่พิพิธภัณฑ์เมตซ์ ซึ่งเพื่อนของข้าพเจ้าได้มีโอกาสเข้าไปนั่งฟัง ท่านผู้แสดงได้นำเอาแผ่นเสียงที่อัดจากประเทศเขมร, ลาวฝรั่งเศส และไทยใหญ่ในกรมปกครองอังกฤษ กับแผ่นเสียงเพลงไทยมาไขให้คนฟัง แล้วชี้ให้เห็นว่าเพลงเหล่านี้ เขมร, ลาวฝรั่งเศส และไทยใหญ่ ได้อาแบบอย่างไทยสยามไปทั้งนั้น เวลานี้ประชาชนในประเทศเหล่านั้น ตั้งตาคอยคิดว่าสยามจะสร้างอะไรขึ้นในทางศิลปกรรมก็เอาอย่างไป ท่านปาฐกได้ชี้ให้เห็นอันตรายในเรื่องนี้เป็นอันมาก เพราะว่าถ้าปล่อยให้เขมร, ลาว และไทยใหญ่เลื่อมใสในศิลปกรรมของไทยสยาม จนเห็นสยามเป็นเมืองครู หรือเกิดความรู้สึก

ปริโยสาน

ฉันว่า แหล่งกลางแห่งวัฒนธรรมของเขายู่ที่ประเทศสยามแล้ว
เมื่อนั้นแหละจะเป็นภัยแก่เมืองมารดา คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส
ข้าพเจ้าไม่อยากจะวินิจฉัยคำกล่าวของท่านผู้นี้ว่าเป็นอย่างไร แต่
อยากจะชี้ว่า ผู้มีความรู้เขามองเห็นความสำคัญของศิลปกรรม
อย่างไรบ้าง

มีคนบางคนสงสัยว่า บัดนี้เราได้เปลี่ยนการปกครองจากระบอบเก่ามาเข้าระบอบรัฐธรรมนูญแล้ว เหตุไฉนจึงไม่เลิกทิ้งของเก่าเหล่านั้นเสียที่. ตรงกันข้าม รัฐบาลรัฐธรรมนูญ คือ รัฐบาลปัจจุบันนี้กลับบำรุงศิลปยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน ที่เป็นอย่างนี้เราอธิบายได้ง่าย คือระบอบรัฐธรรมนูญ ถือเสรีภาพและสมภาพเป็นหลักสำคัญ ศิลปกรรมก็เช่นเดียวกัน นักศิลปเป็นบุคคลพวกที่บูชาเสรีภาพและสมภาพที่สุด หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เสรีภาพกับสมภาพเป็นลักษณะสำคัญของศิลปกรรม ดังคำของปราชญ์ฝรั่งเศสสองคน คือ โบตริยาร์ด (Beaudrillard) กับ ปรูดอง (Proudhon) โบตริยาร์ดกล่าวว่า “เสรีภาพเป็นแดนอากาศแห่งศิลป—Liberté est l'atmosphère de l'art” ปรูดองกล่าวว่า “ศิลปคือเครื่องแสดงเสรีภาพ—L'art, expression de la liberté” ในบรรดาสองคนที่ข้าพเจ้าอ้างถ้อยคำมานี้ โบตริยาร์ดข้าพเจ้าไม่รู้จักดี แต่ปรูดอง ข้าพเจ้ารู้จักว่าเป็นโซเชี่ยลิสต์ที่ก้าวหน้าอย่างรุนแรง และเป็นนักปฏิวัติคนสำคัญด้วย แสดงให้เห็นว่า

นาฏศิลป์

นักปฏิวัติและผู้รักความก้าวหน้าย่อมเห็นศิลปเป็นของสำคัญ

ประวัติศาสตร์จะเป็นพยานชี้ให้เห็นได้ในทุก ๆ ประเทศ
ว่า ศิลปได้รับความบำรุงในระบอบประชาธิปไตยมากกว่าใน
ระบอบที่มีผู้ถืออำนาจเด็ดขาด และด้วยเหตุนี้ ในสมัยโบราณ
ศิลปกรรมจึงเจริญยิ่งในหมู่ชนชาวกรีกซึ่งบุชลาตธิปไตยประชาธิปไตย
มากกว่าในสมัยโรมันซึ่งคอยจะมีผู้ถืออำนาจเด็ดขาดอยู่เสมอ ถ้า
จะลองเทียบในระหว่างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชด้วยกัน จะ
เห็นได้ว่า ศิลปกรรมเจริญในสมัยที่พระมหากษัตริย์ทรงถือพระ
องค์น้อยที่สุด สามารถจะตีเสมอกับราษฎรสามัญได้ อันเป็น
หลักของเสรีภาพและสมภาพ อีกข้อหนึ่งซึ่งเป็นข้อสำคัญ คือ
นักศิลปินที่ด้อยบุชาเสรีภาพในความคิดโดยไม่เกรงภัยอันตราย
อย่างใด ๆ ช่างเขียนหรือช่างปั้นที่ด้อยจะไม่ยอมเขียนหรือปั้น
รูปใครที่ไม่สวยให้เป็นอย่างสวย ผู้ที่ไปขอให้ช่างปั้นหรือเขียนรูป
ของตน แม้เป็นพระราชาธิราชผู้ทรงอำนาจเด็ดขาด ก็ต้องให้
เสรีภาพแก่ช่างที่จะปั้นหรือเขียนภาพตามความคิดเห็นอันสุจริต
ของเขา นักแสดงละครเป็นผู้ที่ได้รับการอบรมในทางสมภาพ
อย่างยิ่งยวด เมื่อแต่งเครื่องพระก็แสดงบทเป็นพระ แต่ง
เครื่องนางก็แสดงบทเป็นนาง แต่เมื่อถอดเครื่องก็เป็นคน
เหมือนกัน ผู้ที่แสดงบทบาทเป็นกษัตริย์ในวันนี้ อาจจะต้อ
งไปเป็นตัวเสนาในวันรุ่งขึ้น แล้วลงท้ายก็เป็นคนด้วยกัน พวก

ปรีโยสาน

นี้สามารถหว่าเหาะเหาะโลกที่หลงไหลใฝ่ฝันในยศศักดิ์ฐานันดร
รวมความว่า พวกนักศิลปินมีความคิดในทางเสรีภาพและสมภาพ
อยู่โดยปกติ ฉะนั้นบุคคลพวกนี้จึงเหมาะกับระบอบรัฐธรรมนูญ
และได้รับความสนับสนุนของรัฐบาลในระบอบรัฐธรรมนูญยิ่ง
กว่าระบอบอื่น ในทุก ๆ ประเทศรวมทั้งประเทศสยามของเราด้วย

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่าศิลปกรรมมีประโยชน์อย่าง
ไร ถ้าจะกล่าวแต่เพียงครุยางคศิลปกับนาฏศิลป์ ก็เป็นสิ่งที่
เราไม่สามารถจะละทิ้งเสียได้ ไม่ว่าในกิจการใด ๆ จำจะต้อง
เอาศิลปประเภทนี้เข้าไปช่วย เรายังงานฉลองรัฐธรรมนูญเพื่อ
เตือนใจให้ประชาชนระลึกถึงและบูชารัฐธรรมนูญยิ่งขึ้น เราก็
ไม่สามารถจะทำได้โดยไม่เอาศิลปประเภทนี้เข้าเป็นอุปกรณ์ เรา
มีงานต้อนรับเรือรบที่ได้มาใหม่ เพื่อให้ประชาชนเห็นความ
สำคัญของการบำรุงทัพเรือ เรายังงานวันขึ้นปีใหม่ เพื่อให้ประชาชน
ระลึกถึงจารีตของชาติ เรายังงานพิธีเกี่ยวกับศาสนาทุก ๆ อย่าง
เราก็ไม่สามารถจะทำได้โดยไม่เอาศิลปเหล่านี้เข้าช่วย ฉะนั้น
จึงเป็นการแน่นอนว่า ศิลปประเภทนี้มีคุณประโยชน์อยู่ไม่น้อย

แต่ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวว่า งานศิลปเป็นงานอาภัพหรืองาน
เนรคุณ เป็นความจริง เพราะว่าทั้ง ๆ ที่คนทุกคนต้องอาศัยศิลป
ก็มีน้อยคนที่จะรู้สึกบุญคุณของศิลป และคนบางจำพวกดหมิ่น

นาฏศิลป์

ศิลป์อย่างมาก ๆ ทั้งที่พวกที่ดูหมิ่นนั้นเองไม่สามารถที่จะละเลย ไม่เกี่ยวข้องกับศิลป์ได้ ข้าพเจ้าได้พยายามค้นหาเหตุผลว่าความ อากัปกิริยาหรือความดูหมิ่นเหล่านั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร เหตุผลที่ข้าพเจ้า ได้พบมีดังนี้

ประการที่ ๑ เกิดจากความบกพร่องในการศึกษา ในข้อนี้ เป็นแน่นอน ผู้ที่มีการศึกษาดีแม้จะไม่ใช่นักศิลป์เลย ก็ย่อม ไม่ดูหมิ่นศิลป์ ข้าพเจ้าขอยกถ้อยคำของบางท่านที่เราเคารพ ยกย่องมาพิมพ์ไว้ในที่นี้ เพื่อเป็นพยานว่าผู้มีการศึกษาดีย่อม ยกย่องศิลป์เพียงไร

ในประกาศรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า อยู่หัว มีพระบรมราชโองการในประกาศนั้นว่า “มีละครด้วยกัน หลายรายดี บ้านเมืองจะได้ครึกครื้น จะได้เป็นเกียรติยศแก่ แผ่นดิน ”

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้ ทรงนิพนธ์ไว้ในมหาเวสสันดรชาดก ถัดจันทน์ครกถ้ำว่า “นจจก็- เตหิ จุภยั กับสิ่งทั้งสองประเสริฐสมสำหรับพระนคร คือดุริยางค์ ขัณฑ์อันแสนสุขบันเทิง เป็นที่เกษมสำเริงราษฎร์ประชา ”

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราช นิพนธ์ไว้ในเรื่อง วิสวกรรมา ว่า

“ศิลปกรรมนำใจให้สร้างโลก

ช่วยบันเทาทุกข์ในโลกให้เหือดหาย

จำเรณูตาพาใจให้สบาย

อีกร่างกายก็จะพลอยสุขสราญ.”

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประทาน
คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ตรัสในวันโต้วาทีรอบสุด
ท้ายที่หอประชุมศิลปากรเมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๘ ว่า

“ความก้าวหน้าแห่งศิลปกรรมทั้งหลายย่อมเป็นเครื่องหมาย
แห่งความก้าวหน้าของชาติ”

นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี
กล่าวแก่นักเรียนนาฏดุริยางค์ ที่จะเดินทางไปแสดงนาฏศิลป์ใน
ประเทศญี่ปุ่นเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ว่า

“ขอให้ครูและนักเรียนทั้งหลายจำไว้ว่าการไปครั้งนี้ เรา
ไม่ได้ไปเที่ยวสนุก เราไปทำงาน เรานำเอาศิลปของเราไปเผยแผ่
ให้โลกเห็นว่า ไทยเราเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมอันรุ่งเรืองแล้ว
เพียงไร”

นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
กลาโหม ได้เขียนถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ เมื่อ
วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๗ ว่า

“ การแสดงของโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ในวันนั้น เป็น
ไปอย่างงดงามเป็นที่พอดำพอใจ ของแขกเมืองผู้ได้ทัศนาขึงนัก

นาฏศิลป์

สมควรจะได้รับความสนับสนุนในศาสตร์ชนิดนี้ให้แผ่ไพศาลทั่วไปในสยามรัฐ ”

หลวงประดิษฐมนูธรรม ครั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้กล่าวในที่ประชุมข้าหลวงประจำจังหวัด เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๔ ว่า

“ ศิลปเป็นของสำคัญส่วนหนึ่งของชาติ เพราะว่าศิลปของชาติเป็นเครื่องชักจูงให้ประชาชนรักชาติ และพากพุมใจในเกียรติแห่งชาติของตน นี่เป็นผลในทางการภายใน ส่วนผลในทางการภายนอกนั้น ศิลปเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เราได้รับความนิยมนับถือของนานาชาติ เรายังได้มีโอกาสเผยแผ่ศิลปของชาติออกไปมากเท่าไร เราก็ยังได้รับความนิยมนับถือในหมู่นานาชาติยิ่งขึ้นเพียงนั้น ”

ข้อความที่ข้าพเจ้ายกมานี้ สำหรับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ พระองค์ได้ทรงเป็นนักศิลป์เอง ถ้าใครสงสัยว่าจะทรงลำเอียงเข้าข้างศิลป จะผ่านเลยไปเสียก็ตามที่ แต่นอกจากนี้ไม่ใช่แค่ศิลปิน เป็นนักประวัติศาสตร์ นักรบ นักเศรษฐศาสตร์ นักรัฐศาสตร์ หากแต่มีการศึกษาสูงพอ จึงเลเห็นคุณค่าของศิลป และยังกว่านั้น กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส ทรงเป็นสมณะบำเพ็ญพรต ยังทรงรับว่า การดุริยางค์ขับร้องเป็นสิ่งที่ประเสริฐสำหรับบ้านเมือง และบำรุงความสุขของประชา

ปรีโยธาน

ราษฎร ฉะนั้นจึงเป็นการแน่นอนว่า การดูหมิ่นศิลป์ เกิดจากความบกพร่องในการศึกษาเป็นประการต้น

ประการที่ ๒ เกิดจากความริษยาหรือความคิดที่มุ่งไปในทางทำลาย ในยุโรปมีคนจำพวกเดียวที่เกลียดชังศิลป์ยิ่งนัก คือพวกอนาคิสต์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงเรียกในภาษาไทยว่า “พวกมหาประลัย” พวกนี้มีความคิดในทางทำลาย ไม่มีความคิดในทางก่อ การที่พวกนี้เกลียดชังศิลป์ ก็เนื่องมาจากความริษยา เพราะเข้าใจว่างานศิลป์เป็นงานสนุกสบาย แต่ผู้ทำงานชนิดนี้กลับได้ผลประโยชน์มาก เช่น ครุโซ ร้องเพลงชั่วโมงเดียวได้ค่าจ้างตั้งร้อยปอนด์ แต่เขาไม่ได้รำลึกว่า คนอย่างครุโซในโลกนี้ไม่มีกี่คน กว่าครุโซจะได้ค่าจ้างอย่างนั้น ครุโซต้องฝึกฝนมาเพียงไร เพลงของครุโซได้ทำความเบิกบาน บันเทิงใจแก่นุชย์มาแล้วกี่ล้านคน ครุโซได้ใช้เสียงและบทเพลงของเขาช่วยในการกุศลสาธารณประโยชน์มาแล้วเท่าไร แต่ นอกจากพวกอนาคิสต์หรือพวกมหาประลัย ซึ่งเต็มไปด้วยความริษยาและความคิดในทางทำลายเช่นนั้นแล้ว บุคคลพวกอื่นไม่มีใครขึ้นชื่อว่าดูหมิ่นเกลียดชังศิลป์ แม้พวกโซเชี่ยลิสต์ที่รุนแรงที่สุดยังไม่ใส่ใจในศิลปกรรม เพราะพวกนี้ถึงแม้จะมีความคิดในทางทำลายบ้าง ก็ยังมีความคิดในทางก่อสร้างของใหม่ขึ้นแทนที่

นาฏศิลป์

และรักษาของที่ดีไว้ให้มั่นคงงั้น จะเห็นได้ว่าความดูหมิ่นศิลป์ เกิดจากความริษยา และความคิดทำลายเป็นประการที่ ๒

ประการที่ ๓ ศิลปกรรมเป็นสิ่งที่มิแต่พระคุณ, ไม่มีพระเดช, นักศิลป์มีหน้าที่แต่รับใช้ประชาชน, ไม่มีอำนาจบังคับใคร การทำแต่คุณโดยไม่มีเดชช่วยนั้น ย่อมเกิดโทษ เพราะมนุษย์ที่หย่อนในศีลธรรมและการศึกษา เมื่อเห็นใครทำหน้าที่แต่รับใช้ ก็มักจะดูหมิ่นทันที สมกับที่ฝรั่งเรียกงานศิลป์นี้ว่า “งานเนรคุณ” เคยมีสมาคมหนึ่ง มาขอให้ ข้าพเจ้า ส่งละครไปแสดงในงานรื่นเริงของสมาคมนั้น โดยไม่คิดมูลค่า ข้าพเจ้ายินดีช่วยเหลือและทำการทุกอย่างให้ ตลอดถึงจัดหาจัดไฟ แทนที่จะได้รับความชอบใจ เจ้าหน้าที่ควบคุมและผู้แสดงกลับได้ฟังถ้อยคำอันไม่สมควรจากสมาชิกของสมาคมนั้นเป็นอเนกประการ ที่จริงเมื่อได้ประสพเช่นนั้น ก็น่าจะเลิกการแสดงเสียกลางคัน แต่ข้าพเจ้าได้สั่งเด็ดขาดแก่เจ้าหน้าที่ของข้าพเจ้าว่า ในการช่วยงานทุก ๆ อัน ห้ามมิให้ทำงาน ถึงแม้จะได้รับผลไม่พอใจสักเพียงไรก็ให้ช่วยงานไปจนตลอด แต่เรื่องที่ข้าพเจ้าเล่ามานี้ เป็นบทพิสดารอันแน่ชัดว่างานศิลป์นั้น เป็นงานเนรคุณ เรื่องนี้เป็นบทเรียนให้ข้าพเจ้าวางระเบียบใหม่ว่าจะไม่ยอมช่วยเหลือในงานใด ๆ นอกจากที่เป็นผลประโยชน์แก่ราชการ หรือเป็นงานกุศลสาธารณประโยชน์อันสำคัญเท่านั้น

ประโยชน์

คนที่เป็นหัวแรงในการบำรุงศิลปกรรมนั้น ไม่มีใครที่จะรอดพ้นการดูถูกดูหมิ่นไปได้ อย่างว่าแต่เป็นคนธรรมดาหรือข้าราชการ แม้จะเป็นประมุขของประเทศก็ยังไม่วายถูกดูหมิ่น เปริกลีสของกรีกซึ่งเป็นผู้บำรุงการละครของกรีกให้เจริญที่สุด ก็ถูกกล่าวหาใส่ความ ถูกคนเดินตามด่าไปในถนน แต่สมัยเปริกลีสเป็นสมัยที่เอเชนส์เจริญที่สุดจนเรียกกันว่าสมัยทอง (Golden age) •และเมื่อสิ้นบุญเปริกลีสแล้ว เอเชนส์ก็ทรุดโทรมไม่มีเวลา^๕พินตัวจนในที่สุดต้องตกอยู่ในอำนาจของมาซิโดเนีย, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ๙ รัชกาลที่ ๖ เรายังจำกันได้ว่าต้องทรงรับความดูหมิ่นเพียงไรในเมื่อพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ บางเรื่องต้องฟ้องร้องลงโทษตามกฎหมายไปบ้างก็มี แต่เมื่อเสด็จสวรรคตแล้ว บทละครที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ มากลายเป็นแบบเรียน พระราชนิพนธ์ทุกเรื่องมีคนต้องการ แบบแผนละครที่ทรงสร้างไว้ กลับนิยมกัน ภาษาศาสตร์และความคิดใหม่ๆ ได้ก้าวหน้าไปด้วยการที่พระองค์ทรงใฝ่พระทัยในการละคร แต่พระองค์มิได้ทรงเห็นผลอันนี้ในพระชนม์ชีพของพระองค์ ฉะนั้นการที่ฝรั่งเรียกงานนี้ว่า “งานแนรคุณ” จึงเป็นคำเรียกที่ถูกต้องยิ่งนัก

แต่อย่างไรก็ดี เมื่อได้พิจารณาโดยเที่ยงธรรมแท้จริงแล้ว ศิลปกรรมเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์ ถ้าไม่มีประโยชน์เลย ก็คงไม่

นาฏศิลป์

ได้รับความสนับสนุนของพระราชบิดา, ประมุขแห่งชาติและรัฐบาลทุก ๆ ประเทศมาจนถึงบัดนี้ ข้าพเจ้ามิได้มุ่งหมายจะกล่าวว่าศิลปสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่น แต่งานทุกอย่างย่อมมีความสำคัญเป็นเรื่อง ๆ ไป ข้าพเจ้ามิได้มุ่งหมายจะให้คนเป็นศิลปินไปทั่วประเทศ หรือจะให้รัฐบาลเอาใจใส่ในศิลปกรรมยิ่งไปกว่าสิ่งอื่น เพียงให้เราสามารถรักษาไว้ซึ่งสิ่งที่บรรพบุรุษของเราได้รักษามาแล้วแต่โบราณกาล ทั้งเป็นสิ่งที่มีความประโยชน์ ข้าพเจ้ามุ่งหมายจะได้เห็นงานทุก ๆ อย่างเจริญก้าวหน้าไปด้วยกัน ไม่เฉพาะแต่งานศิลปากรซึ่งอยู่ในมือข้าพเจ้า แต่งานทุกอย่างจะเจริญก้าวหน้าไปได้ ก็ด้วยต่างคนต่างทำงานในหน้าที่ของตน แล้วก็มิมีทิตาปิตยินดีในเมืองาน อย่างหนึ่งอย่างใดก้าวหน้าไป ไม่ใช่คอยแสดงความริษยาหรือคอยทำลายกัน

โดยเฉพาะ “นาฏศิลป์” อันเป็นวัตถุที่ประสงค์ของหนังสือเล่มนี้ เป็นสิ่งซึ่งบรรพบุรุษของเราได้รักษามามากหลายร้อยปี และเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งแห่งความเจริญของชาติ ชาวต่างประเทศที่มีความรู้ได้มาแลเห็นก็ยอมรับว่าชาติไทยได้มีวัฒนธรรมอันรุ่งเรืองมาแต่โบราณกาล นาฏศิลป์ของไทยเป็นสิ่งที่ซึ่งคนที่ได้รับการศึกษาทุกชาติทุกภาษาพอใจและนิยม นาฏศิลป์เป็นสิ่งที่ซึ่งเราจะอวดนานาชาติได้ว่าเป็นสิ่งที่เรารักดีกว่าของชาติอื่น ภรรยาเซเนเตอร์อเมริกันผู้หนึ่งซึ่งเคยเป็นเอกอัครราชทูตอเมริกัน

ปรีโยธาน

ประจำกรุงปารีส ได้เข้ามากรุงเทพฯ เมื่อปีกลายนี้ บอกข้าพเจ้าว่า การพ้องร่าของไทยนับว่าชั้นสูงชั้นที่ดีที่สุดในบรรดานาฏศิลป์ของโลก. พะม่า, เขมร, ไทยใหญ่ และไทยในฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงย่อมนับถือไทยสยามเป็นครูในศิลปกรรมอันนี้ เหมือนอย่างที่รัฐกรีกทั้งหลาย ยกย่องรัฐเอเธนส์เป็นเมืองครูในครั้งกระโน้น สยามกำลังเป็นหัวใจแห่งสุวรรณภูมิ เหมือนเอเธนส์เป็นหัวใจของกรีก ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่มีการศึกษาอันดี ผู้ที่ปราศจากความริษยา มีความคิดอันเที่ยงธรรม ใฝ่ใจในการก่อสร้างที่เป็นประโยชน์ จึงนิยมยกย่องนาฏศิลป์ว่าเป็นเกียรติอันหนึ่งของชาติ

พิมพ์ที่

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ท่าพระจันทร์ พระนคร

นายถนอม ต้นบุญขึ้น ผู้พิมพ์โฆษณา

วันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ท่าพระจันทร์ พระนคร

นาย ถนอม ต้นบุญขึ้น ผู้พิมพ์โฆษณา

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ พ.ศ. ๒๔๗๕

นาย ถนอม ต้นบุญขึ้น ผู้พิมพ์โฆษณา

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ พ.ศ. ๒๔๗๕

นาย ถนอม ต้นบุญขึ้น

วันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ.